

Historia architektury w Polsce

**Rozwój przestrzenny
Gdańska, Gdyni i Sopotu**

Architektura Gdyni i Sopotu

Dr hab. inż. arch. Jacek Sołtys

Dzisiejsze zajęcia

- Wprowadzenie:
  - zastosowanie wiedzy z dziedziny architektury w działalności przewodnickiej
  - definicje, aspekty architektury
- Źródła i sposoby pozyskiwania wiedzy
- Architektura:
  - starożytnej Grecji i Rzymu,
  - starochrześcijańska, bizantyjska, islamska
  - średniowieczna (romanizm i gotyk)

O czym mówić, stojąc przed obiektem architektonicznym?

- Informacje **związane** z obiektem: wydarzenia, postacie, legendy, ...
- Informacje **konkretne o tym obiekcie**:
  - jego historii (kiedy, kto, ...
  - **architekturze** (przedmiot innych zajęć)
- Informacje „**ogólnoarchitektoniczne**” (o typie budynku, stylu, formach ...)
= przedmiot tego cyklu wykładów

Architektura to sztuka kształtowania przestrzeni

- dla zaspokojenia użytkowych **potrzeb** człowieka

funkcja

- przy zastosowaniu dostępnych środków **techniki**

konstrukcja

- w sposób budzący wrażenie **piękna**

forma

Styl w sztukach pięknych, w tym w architekturze

– całość form artystycznych
i cech odrębnych, charakterystycznych
dla danego okresu i kręgu kulturowego

W architekturze cechy te zależą od:

- uwarunkowań **społecznych**,
- obowiązujących **kanonów** kultury i sztuki
- oraz aktualnego **poziomu techniki** budowlanej.

**Zmiany powyższych czynników prowadziły
do zmian stylów**

Pożądana wiedza i umiejętności

- Znać **nazwy** elementów architektury, form, ich **typy** (np. sklepień, łuków)
- Znać **style** - cechy charakterystyczne, umieć je **wskazać** w objaśnianym obiekcie, umieć rozpoznać styl w obiekcie dla niego **typowym**
- Umieć ciekawie mówić o obiekcie – jego funkcjonowaniu, konstrukcji, formach – w tym o ich genezie (*dlaczego?*)

Najtrudniejsze słowa:

- **profil**
- **filar**
- **wnęka**

Źródła wiedzy

- **Szkoła** (przypomnienie)
- **Literatura**
- **Ten wykład** (rola uzupełniająca)
  - istotą – wizualizacja
    - ↳ prośba: nie notować podczas prezentacji!
  - i zajęcia w terenie**
- **Inne zajęcia kursu**

Źródła umiejętności

- Ćwiczenia w objaśnianiu:
  - indywidualne (w myśli lub półgłosem)
  - przed wykładami
  - na wycieczkach
  - z rodzina, znajomymi, ...
- Praktyka przewodnicka

Literatura 1

Dot. architektury (i sztuki) europejskiej :

- Białostocki J., Sztuka cenniejsza niż złoto, 1974 r. (i nowsze)*
- Broniewski T., Historia architektury dla wszystkich *
- Charytonow E., Zarys historii architektury, (wiele wydań)*
- Witwicki W., Wiadomości o stylach, 1960 r.

* w tym polskiej – szerzej

Literatura 2

Dot. architektury polskiej:

- Łoziński J., Miłobędzki A., Atlas zabytków architektury w Polsce
- Miłobędzki A., Zarys dziejów architektury w Polsce, 1978 r.
- Trzeciak P., 1000 tajemnic architektury, 1962 i późniejsze

Literatura 3

Dot. poszczególnych okresów:

- Kozakiewiczowa H., **Renesans i manieryzm w Polsce**, 1978 r.
- Tomkiewicz W., **Piękno wielorakie. Sztuka baroku**

Seria Sztuka Polska (Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe):

- Mroczko T., **Polska sztuka przedromańska i romańska**, 1978
- Kębłowski J., **Polska sztuka gotycka**, 1976
- Wolff-Łozińska B., Łoziński J. Z., **Polska sztuka renesansowa**
- **Karpowicz M.**, **Sztuka Polska XVII wieku**, 1975 !!!
- Karpowicz M., **Polska sztuka XVIII wieku**

Literatura 4

Dot. poszczególnych okresów

Seria „Dzieje Sztuki w Polsce” (Wyd. „Arkady”) monografie albumowe wyd. od 1976 r. i ich replika w mniejszym formacie wyd. od 1987 r.’

- T. 1. Świechowski Z., Sztuka romańska w Polsce
- T. 2. Dobrzeński T., Gotyk w Polsce
- T. 3. Kozakiewicz H. i S., **Renesans** w Polsce
- T. 4. Karpowicz M., **Barok** w Polsce
- T. 5. Karpowicz M., Rokoko w Polsce
- T. 6. Lorentz St. i Rottermund A., Klasycyzm w Polsce

Literatura 5

- **Koch W., Style w architekturze, arcydzieła budownictwa europejskiego od antyku po czasy współczesne, Warszawa 2005**
- .....
- .....
- **Polska architektura, Historia Sztuki, t. 17 Biblioteka Gazety Wyborczej, PWN 2011**
- .....

Literatura 6

Dot. terminów:

- **Szolginia W.**, Ilustrowana encyklopedia dla wszystkich. Architektura i budownictwo. WNT W-wa 1982
- Zwolińska K., Malocki Z., **Mały słownik terminów plastycznych**, WP Warszawa 1974
- **Słownik terminologiczny sztuk pięknych**, Wyd. Nauk. PWN Warszawa 1996
- **Słownik terminów artystycznych i architektonicznych**, Biblioteka Gazety Wyborczej, PWN 2011

Literatura

dot. architektury Gdyni i Sopotu:

- **Sołtysik M. J. Gdynia** miasto dwudziestolecia międzywojennego: urbanistyka i architektura. Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, 1993.
- **Sperski M., Sopot.** Przewodnik. Gdańsk, 1998.

Literatura

dot. rozwoju urbanistycznego Gdańska:

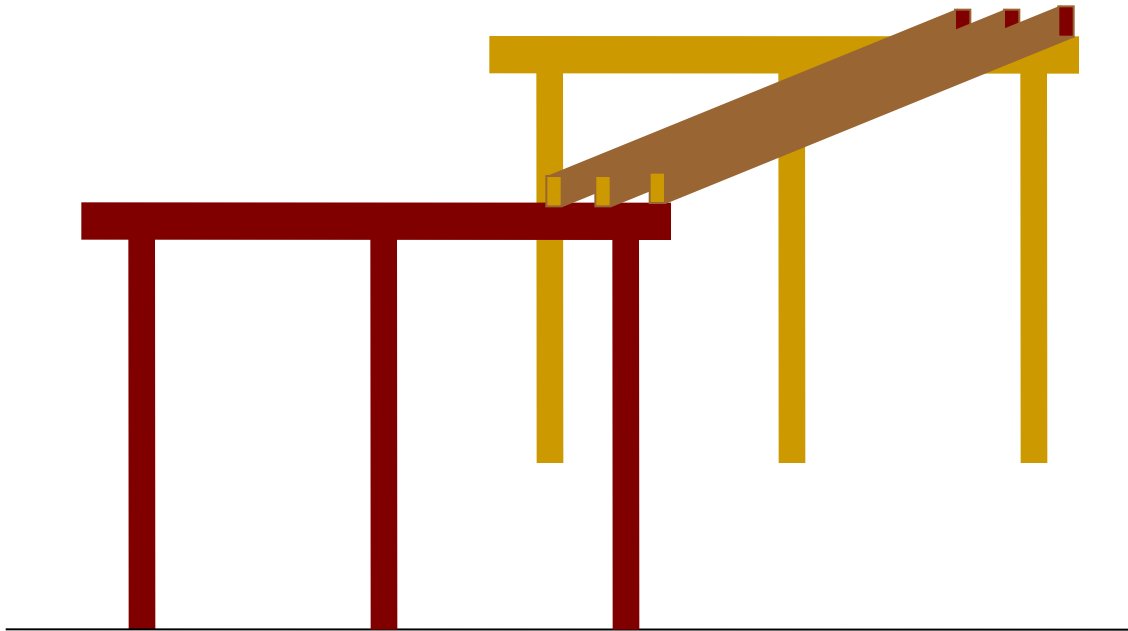
- **Gdańsk**, jego dzieje i kultura
- **Historia Gdańska** (wielotomowa)
- **Stankiewicz J., Szermer B., Gdańsk.**
Rozwój urbanistyczny i architektoniczny
oraz powstanie zespołu Gdańsk-Sopot-
Gdynia.

ARCHITEKTURA STAROŻYTNA

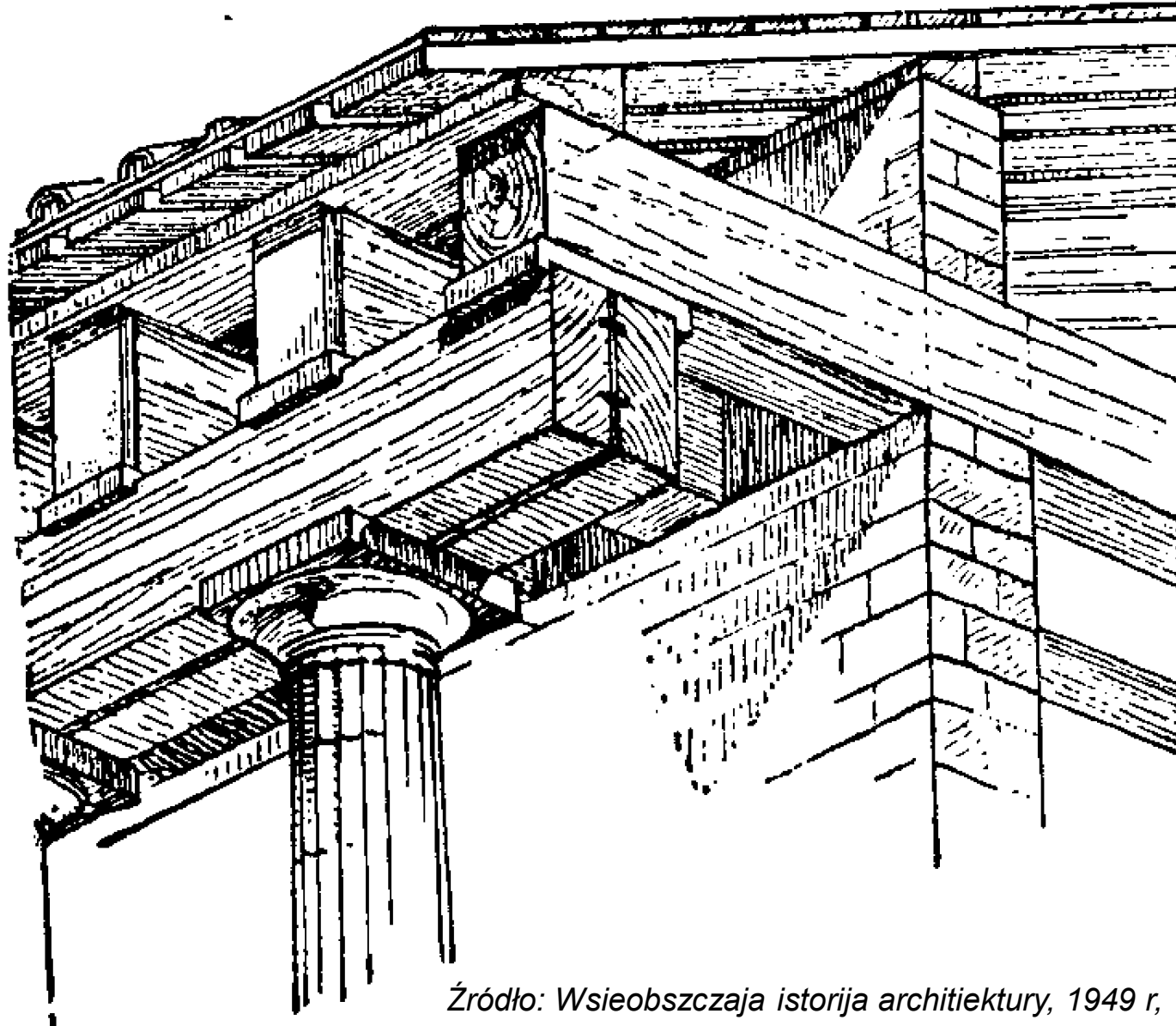
Grecja

Odwieczny problem architektury: **przykrycie**

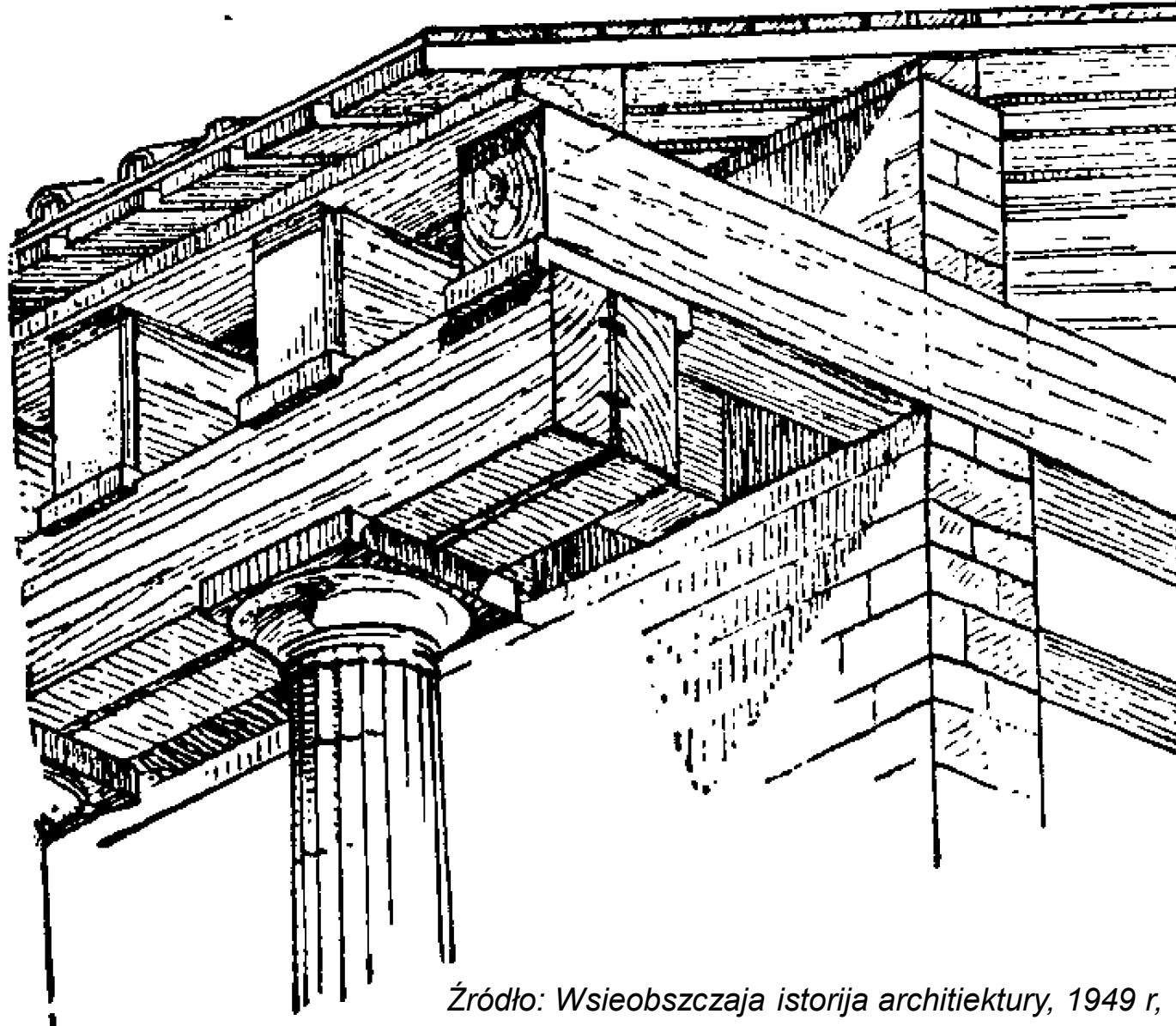

Drewniane pierwowzory porządków

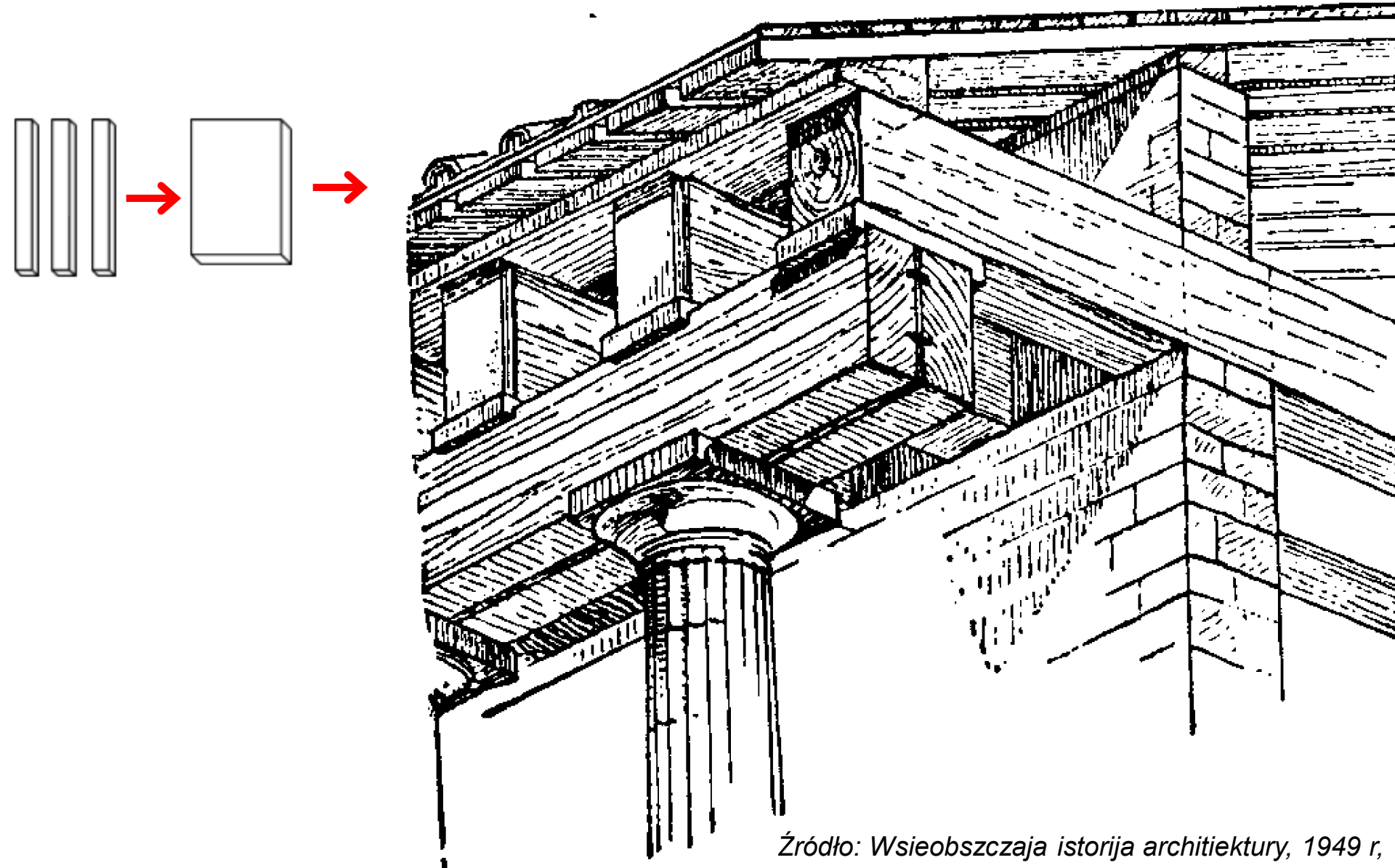
Źródło: *Wsieobszczaja istorija architektury*, 1949 r.

Drewniane pierwowzory porządków

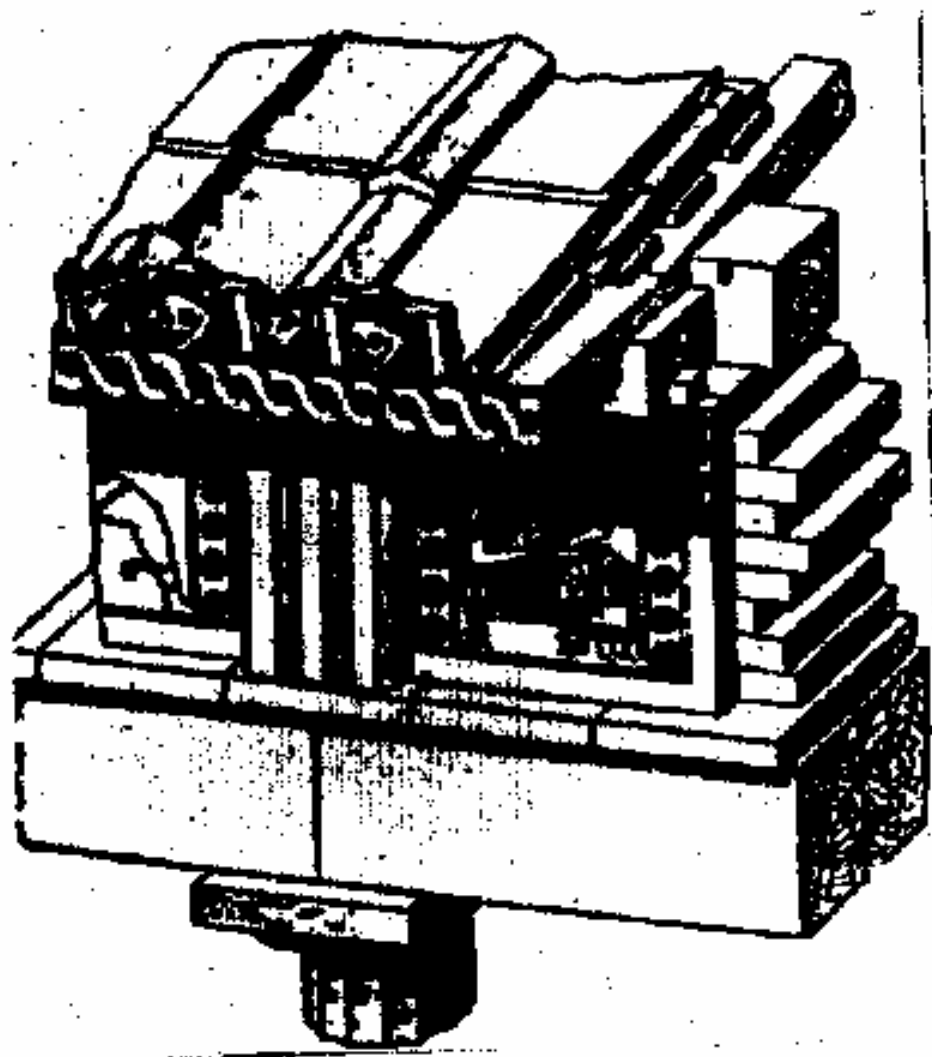
Źródło: *Wsieobszczaja istorija architektury*, 1949 r.

Drewniane pierwowzory porządków

Źródło: *Wsieobszczaja istorija architektury*, 1949 r.

Drewniane pierwowzory porządków

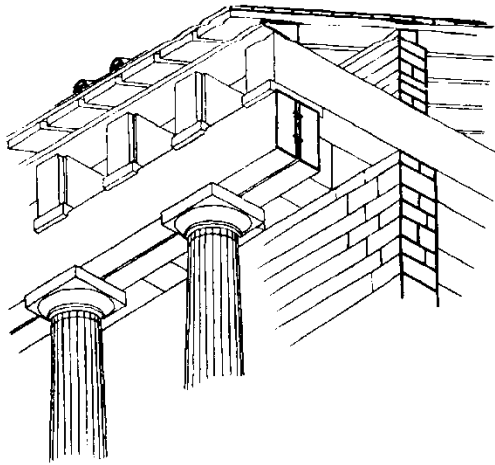

130. Termos. Konstrukcja belkowania i dachu świątyni Apollina. Rekonstrukcja

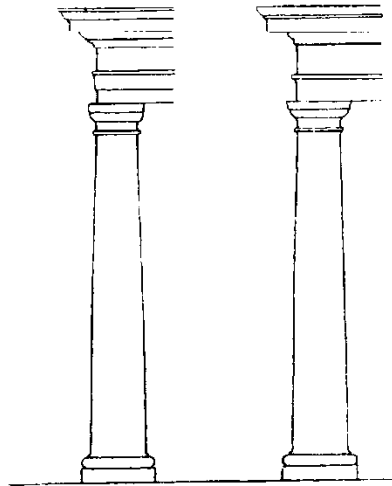
- Źródło:
- S. Parnicki-Pudełko
Architektura starożytnej Grecji, 1975 r.

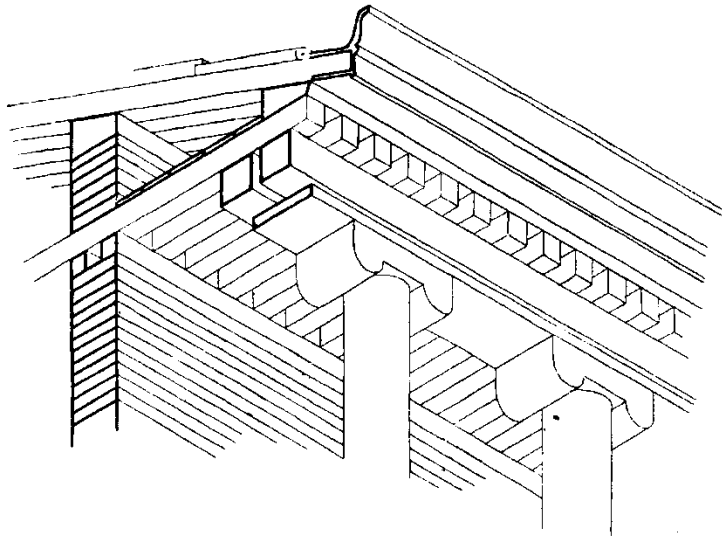
Drewniane pierwowzory porządków

171. Porządek dorycki, drewniany pierwowzór

172. Porządek tokański

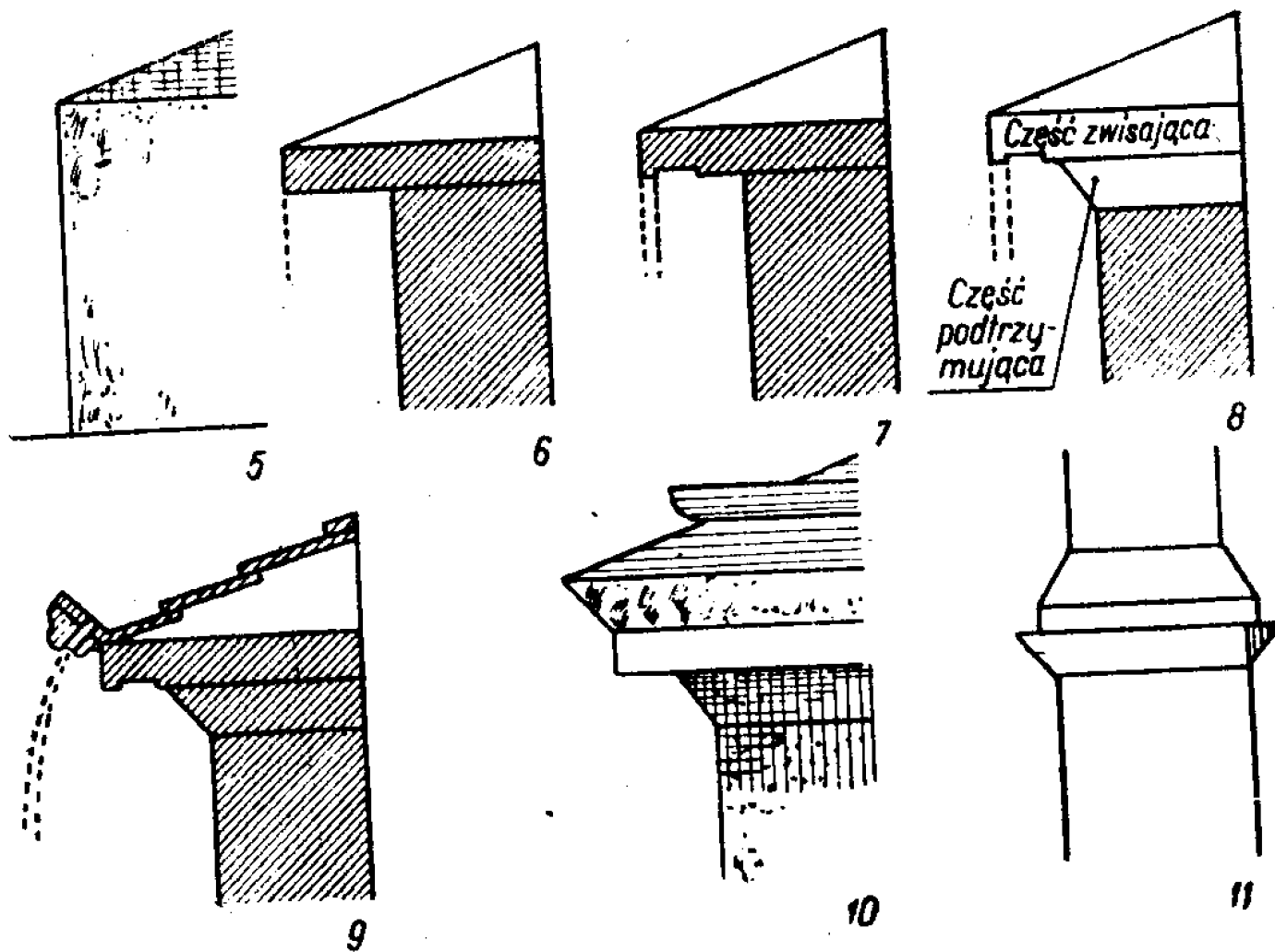

173. Porządek joński, drewniany pierwowzór

na oładka lub kanelowana również kolumny o trzonach całkowicie pokrytych

*Źródło:
Z. Mączyński
Elementy i detale
architektoniczne
w rozwoju historycznym,
1956 r.*

Gzys – części składowe, ich rola i geneza

Porządek dorycki - Korynt

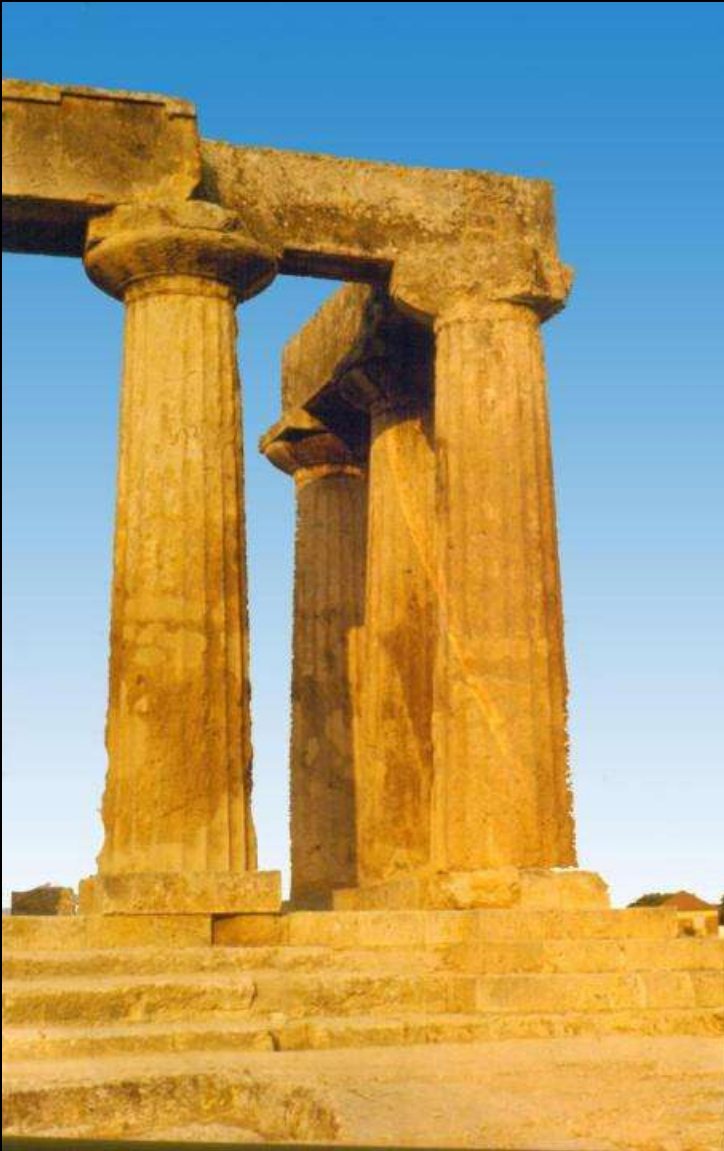

Porządek dorycki - Korynt

Porządek dorycki

Porządek dorycki – Partenon na Akropolu

Belkowanie:

- gzyms

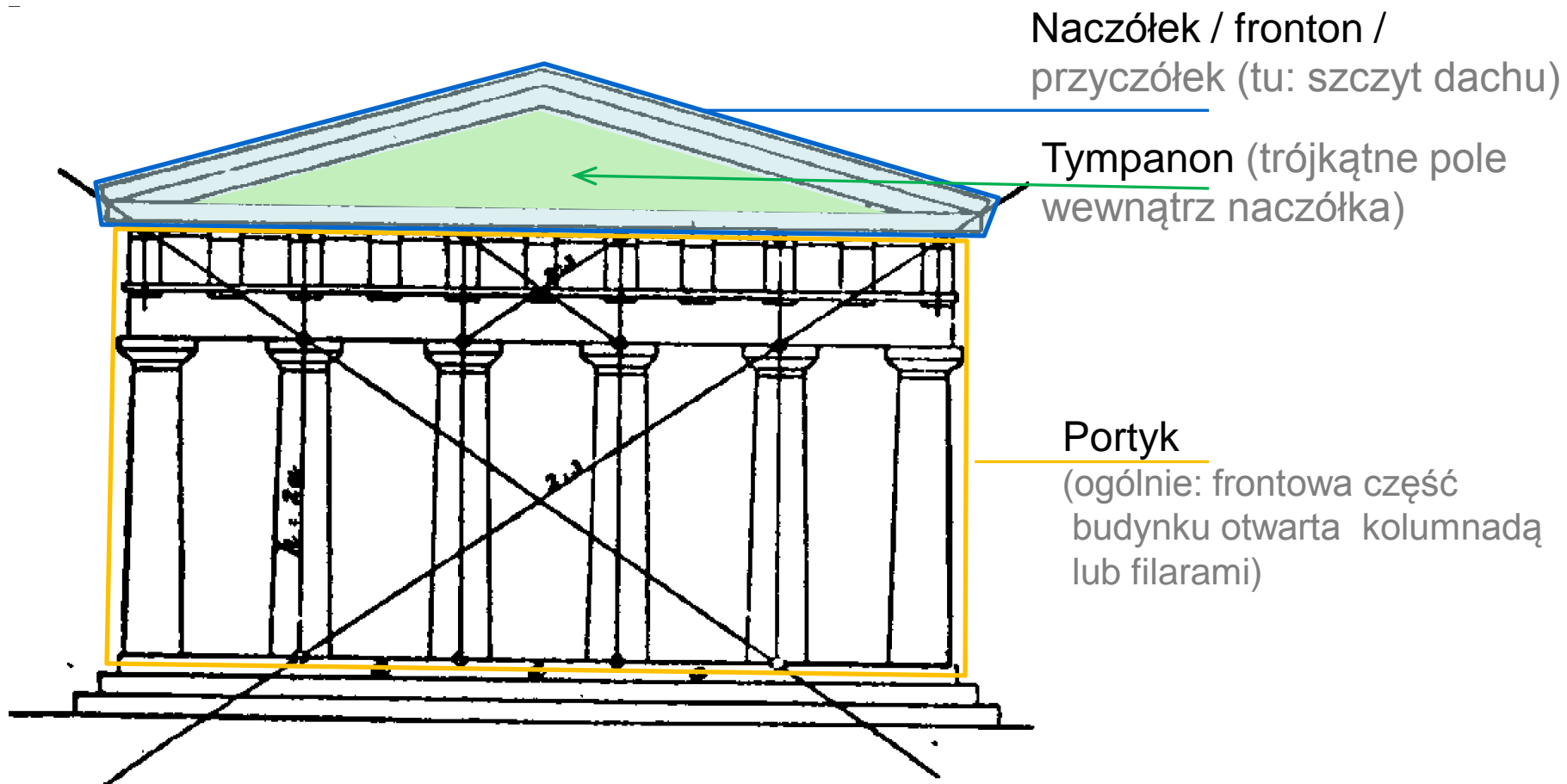
- fryz

- architraw
(*archi Trabs* -
pierwsza belka)

Porządek dorycki

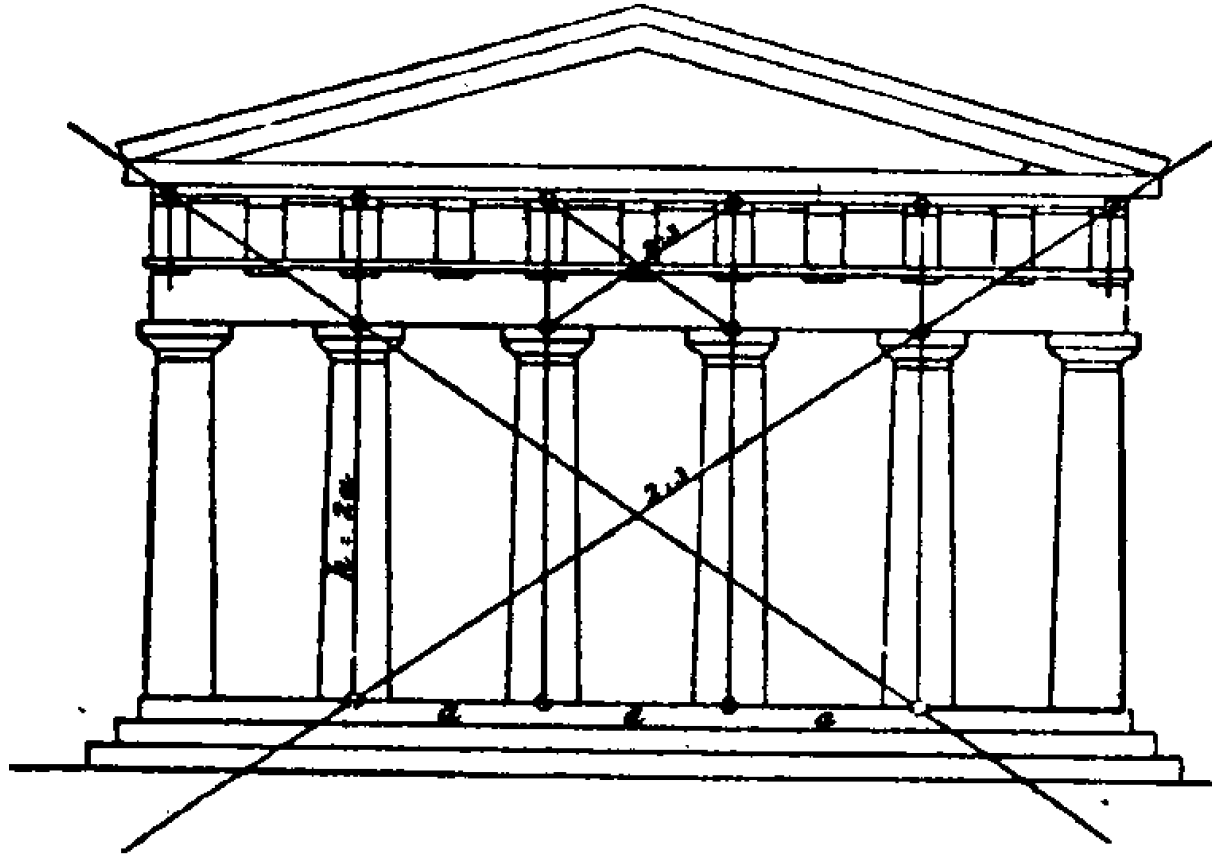
Świątynia antyczna - części fasady

Źródło: K. Ulatowski *Historia starożytnej Grecji*, 1962

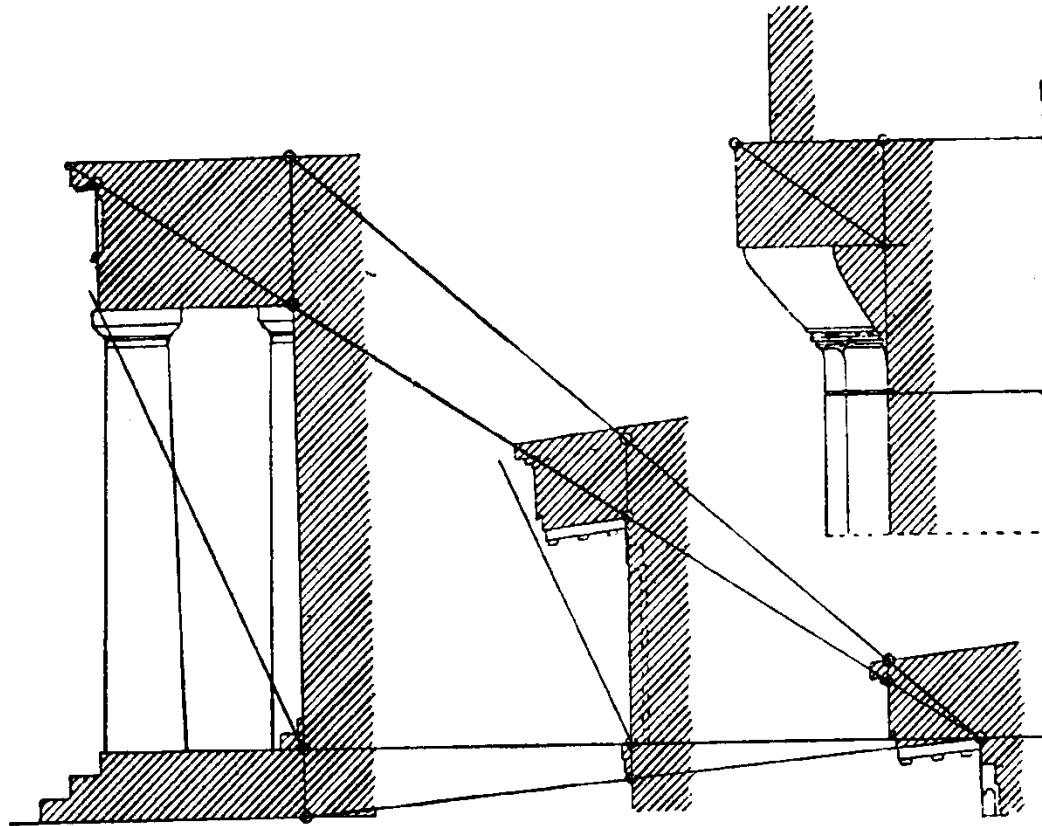

Sposoby osiągnięcia doskonałych proporcji

Źródło: K. Ulatowski *Historia starożytnej Grecji*, 1962

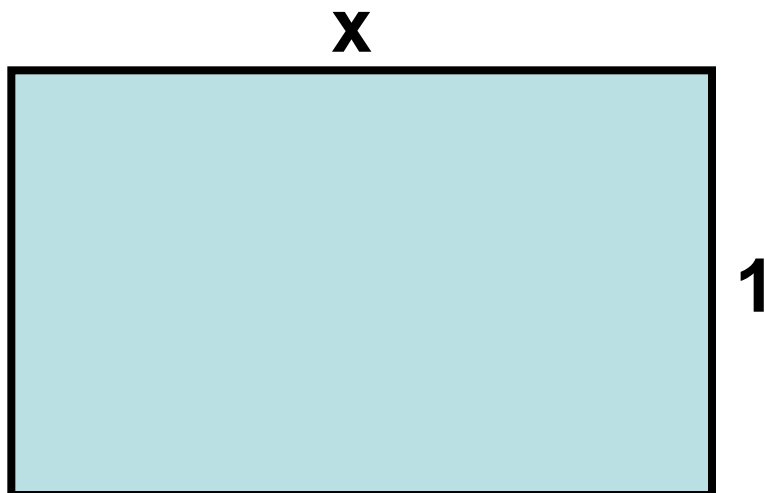
Sposoby osiągnięcia doskonałych proporcji

Źródło: K. Ulatowski Historia starożytnej Grecji, 1962

Sposoby osiągnięcia doskonałych proporcji

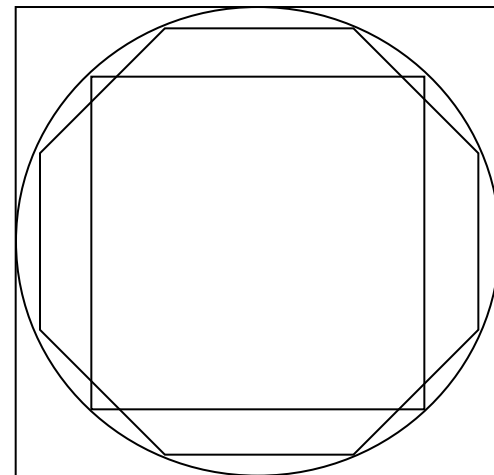
Złoty podział odcinka

$$\Phi = \frac{x}{1} = \frac{x+1}{x}$$

Dążenie do harmonii i doskonałości form

Doskonałe figury geometryczne

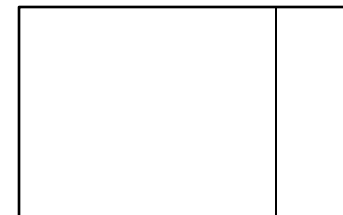
Poszukiwanie analogii w muzyce –

harmonia dźwięków –

ich częstotliwości → stosunek liczb

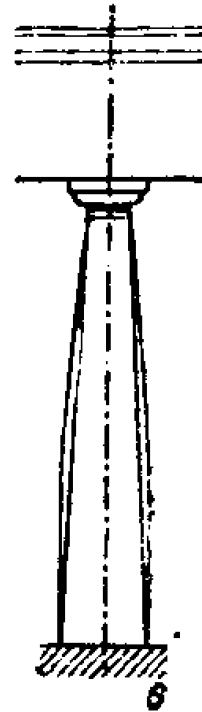
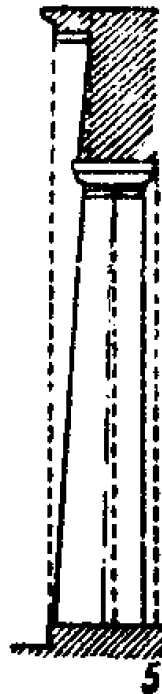
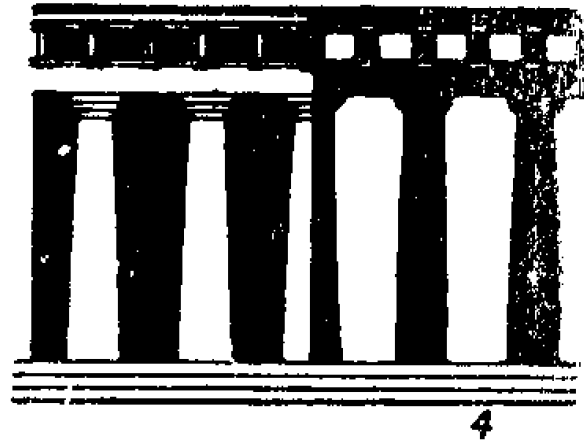
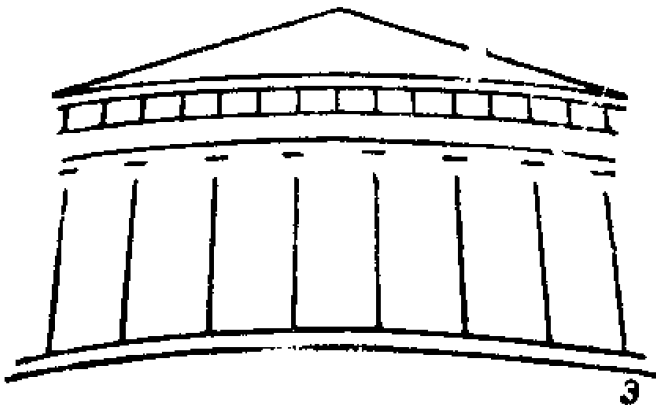
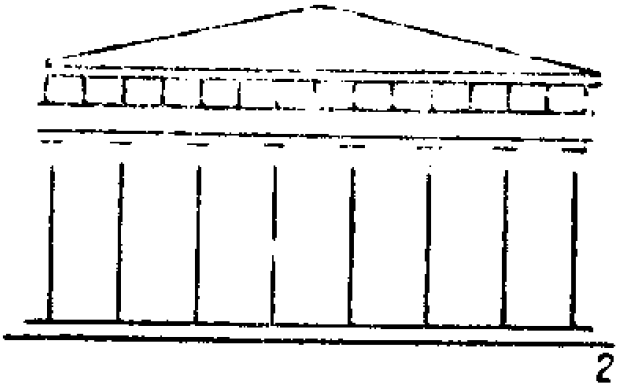
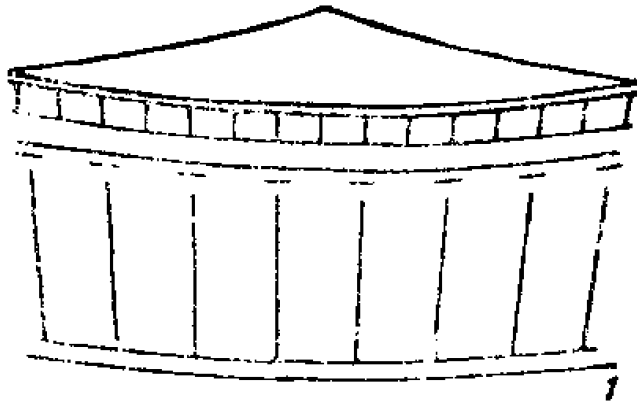

55 : 62 : 55 : 37

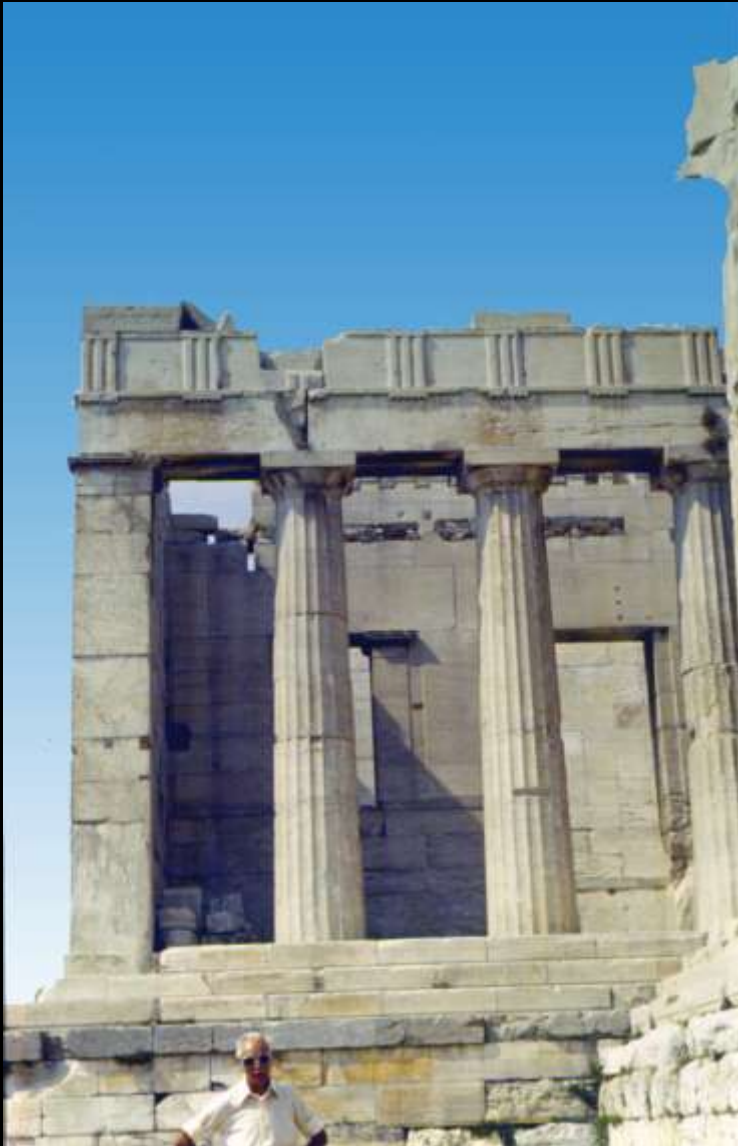
Uwaga: ta melodia i nuty nie są starożytne, to tylko przykład

Korygowanie złudzeń optycznych

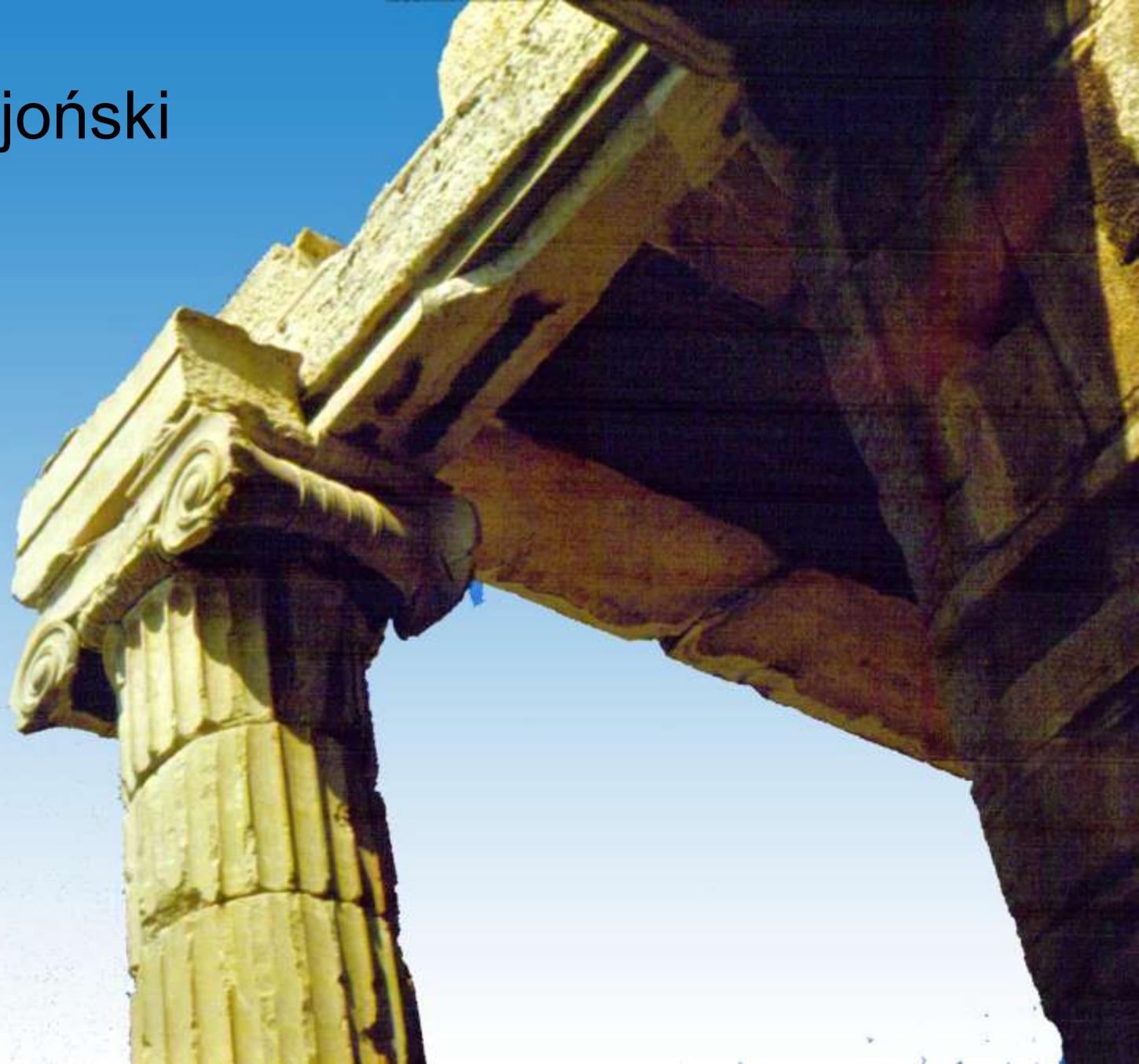

Źródło:
Wsieobszczaja
istorija
architiektury,
1949 r

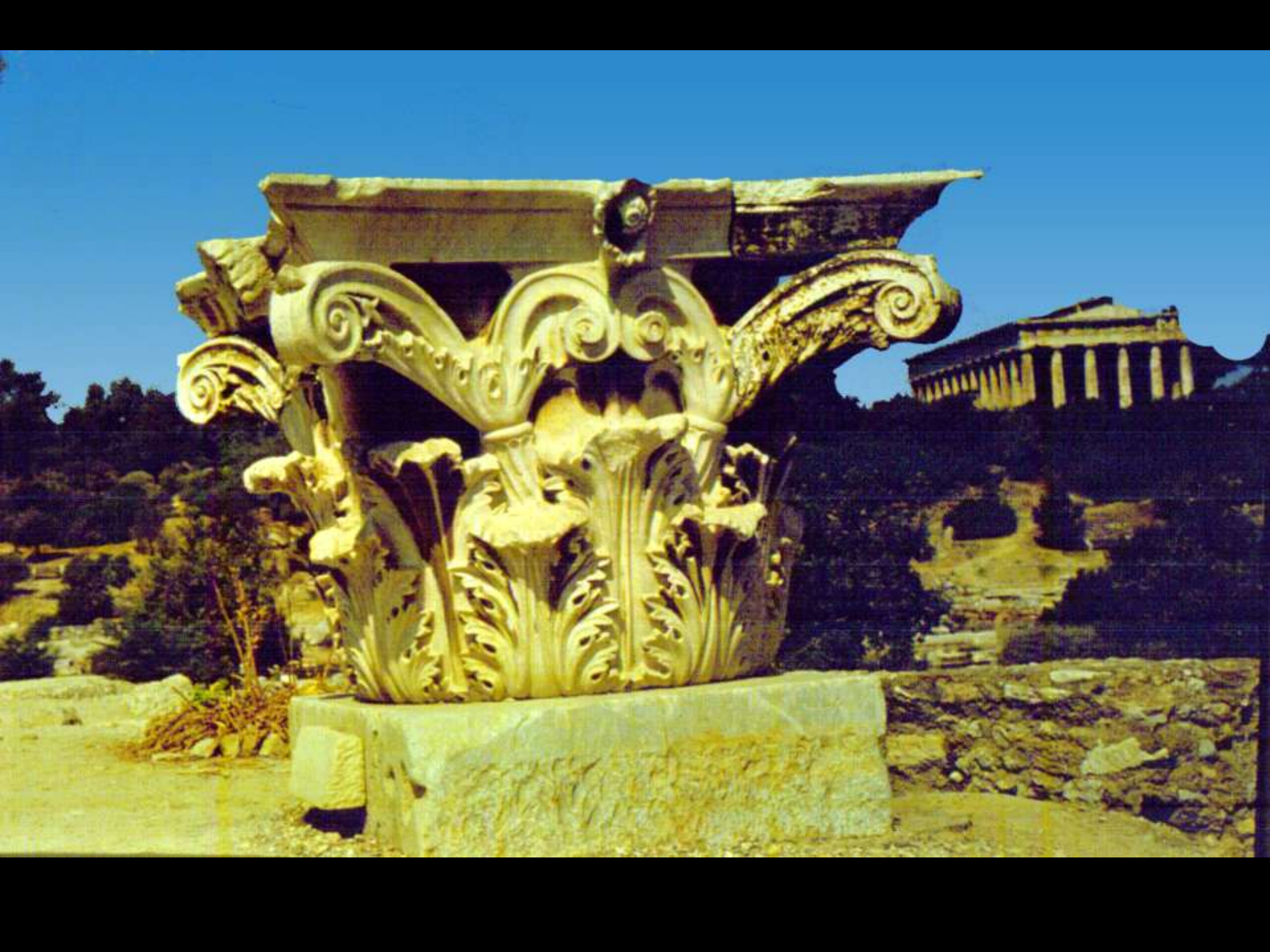
Porządek dorycki i joński - porównanie

Porządek joński

Porządek
koryncki
- półkolumny

Pomnik
Lizykratesa
w Atenach

Porządek koryncki

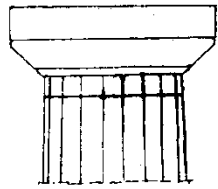
Hellenistyczna świątynia w Atenach

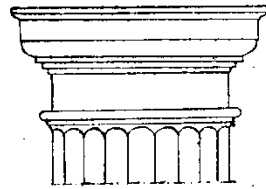
Rzym

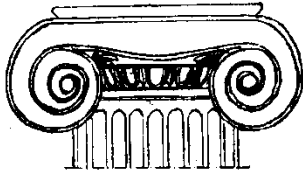

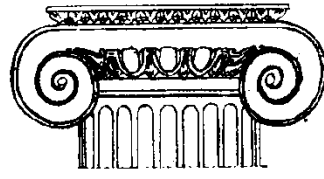
Grecko-dorycki

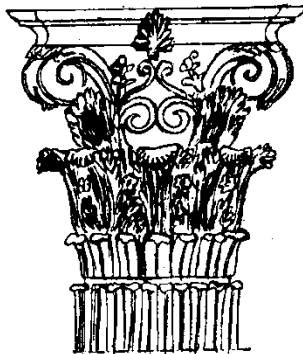
Rzymsko-dorycki

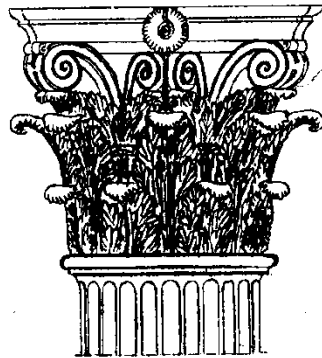
Grecko-joński

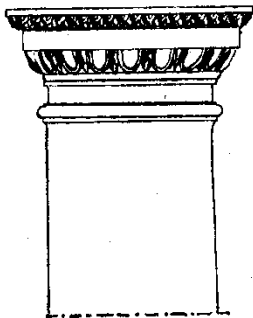
Rzymsko-joński

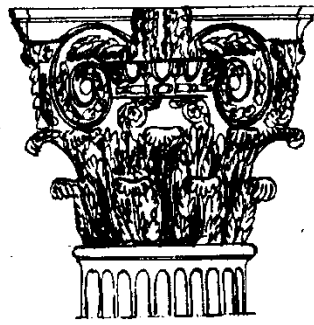
Grecko-koryncki

Rzymsko-koryncki

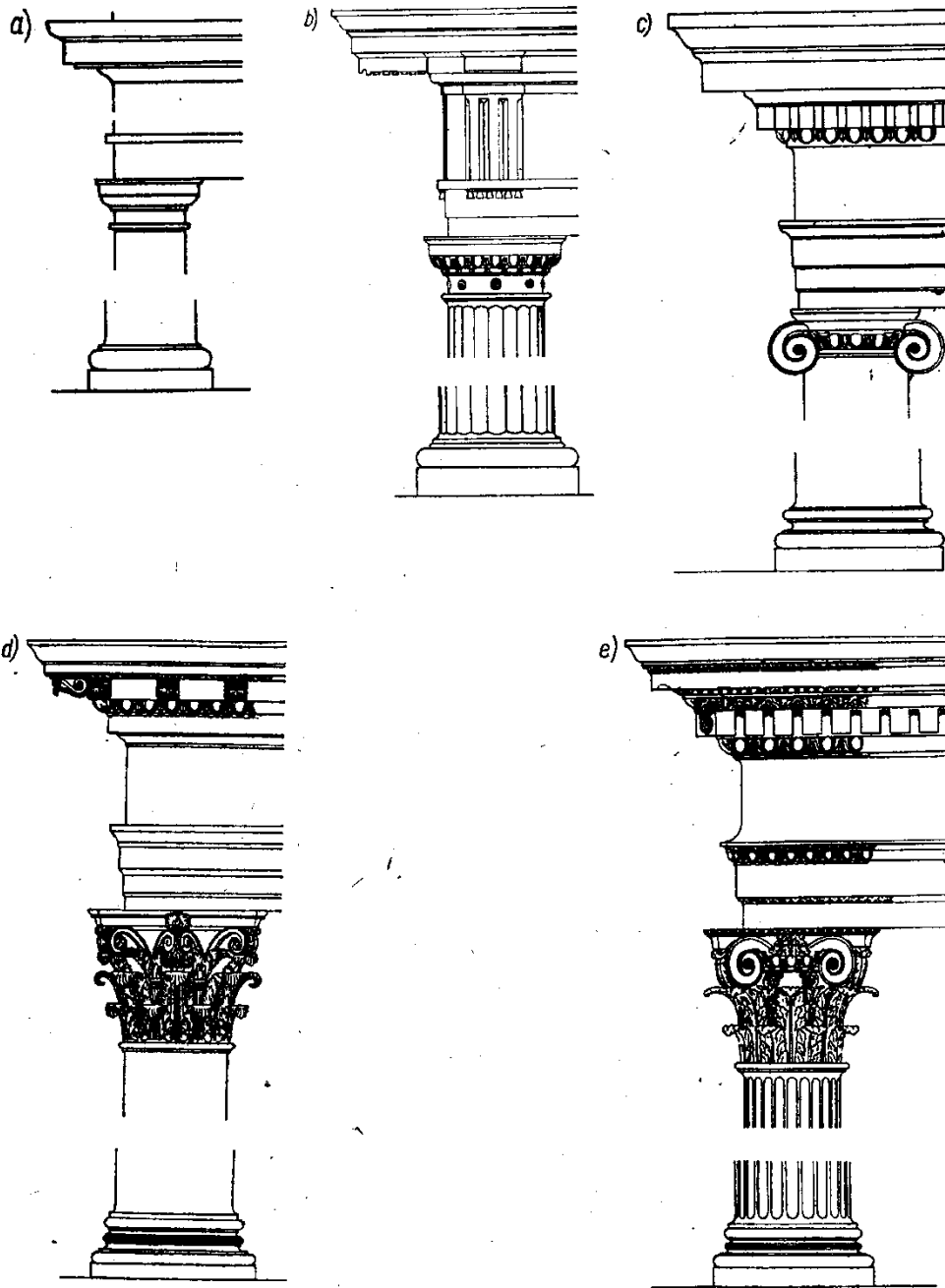

Późny-toskański

Złożony-kompozyt

Główce greckie i rzymskie w różnych porządkach

Porządki rzymskie:

- a) toskański,
- b) rzymsko-dorycki,
- c) rzymsko-joński,
- d) rzymsko-koryncki,
- e) kompozytowy

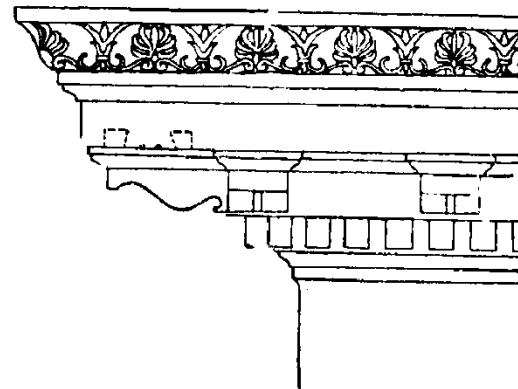
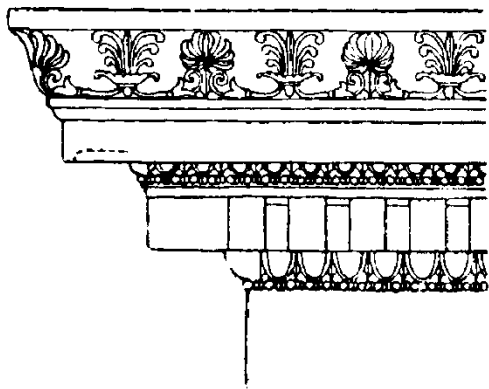
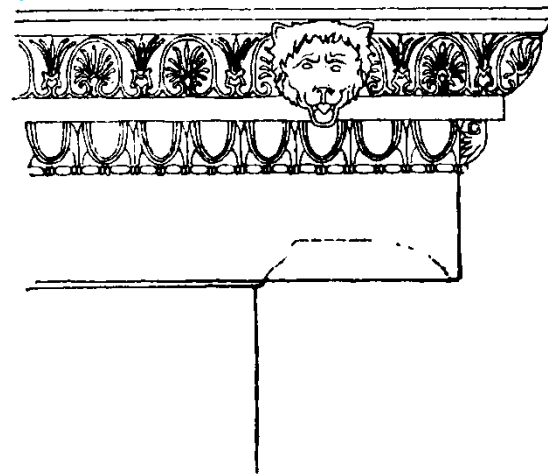
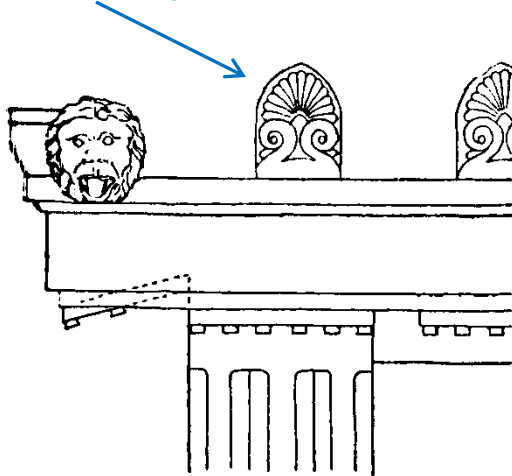
Rys. 5-8. Porządki rzymskie: a) toskański, b) rz.-dorycki, c) rz.-joński, d) rz.-koryncki, e) kompozytowy

Źródło: E. Charytonow
Zarys Historii architektury, 1963 r.

Formy gzymsów antycznych - dorycki i jońskie

Akroterion (wierzchołek, naszczytnik)

← konsolki
← kostki

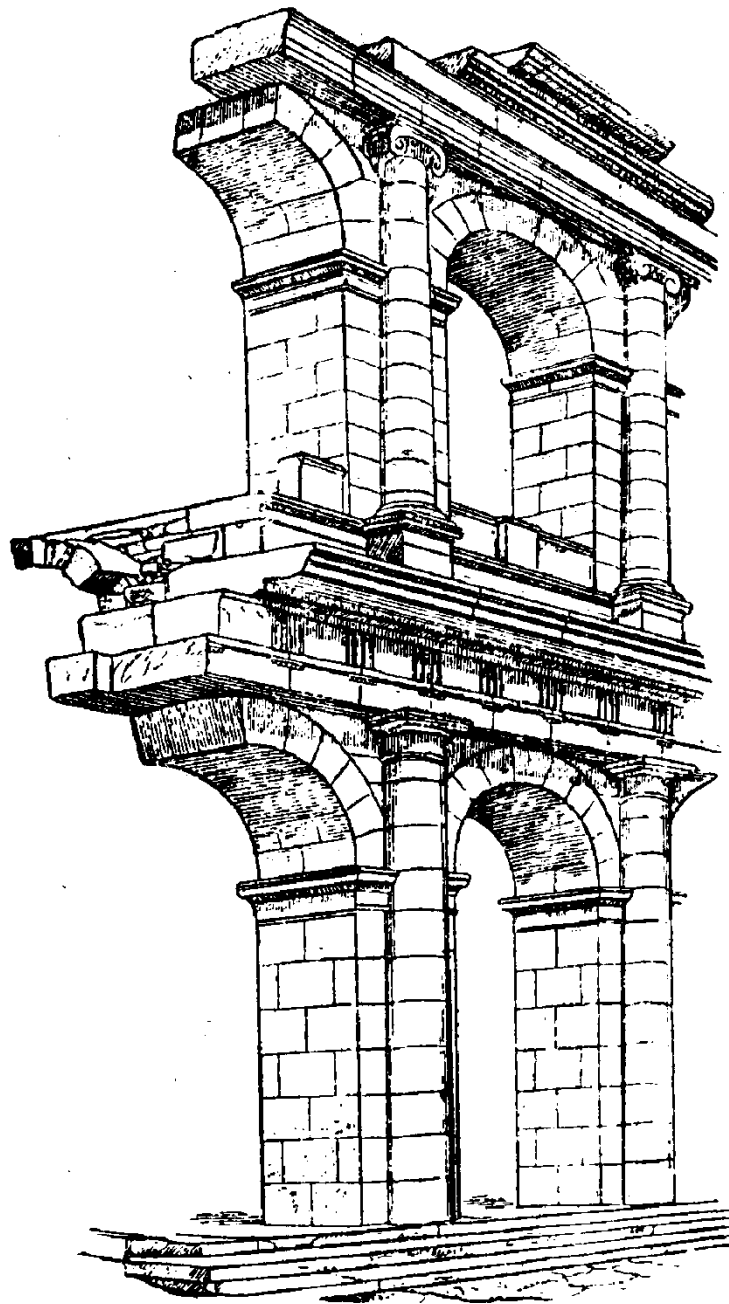
Nowe typy budowli

Budowle użyteczności publicznej:

- **Bazyliki** – handlowe, sądowo-administracyjne
- **Termy**
- **Teatry**
- **Amfiteatry**
- **Cyrki**

- **Akwedukty**

Arkady na impostach - piętrzenie porządków

Teatr Marcellusa
w Rzymie

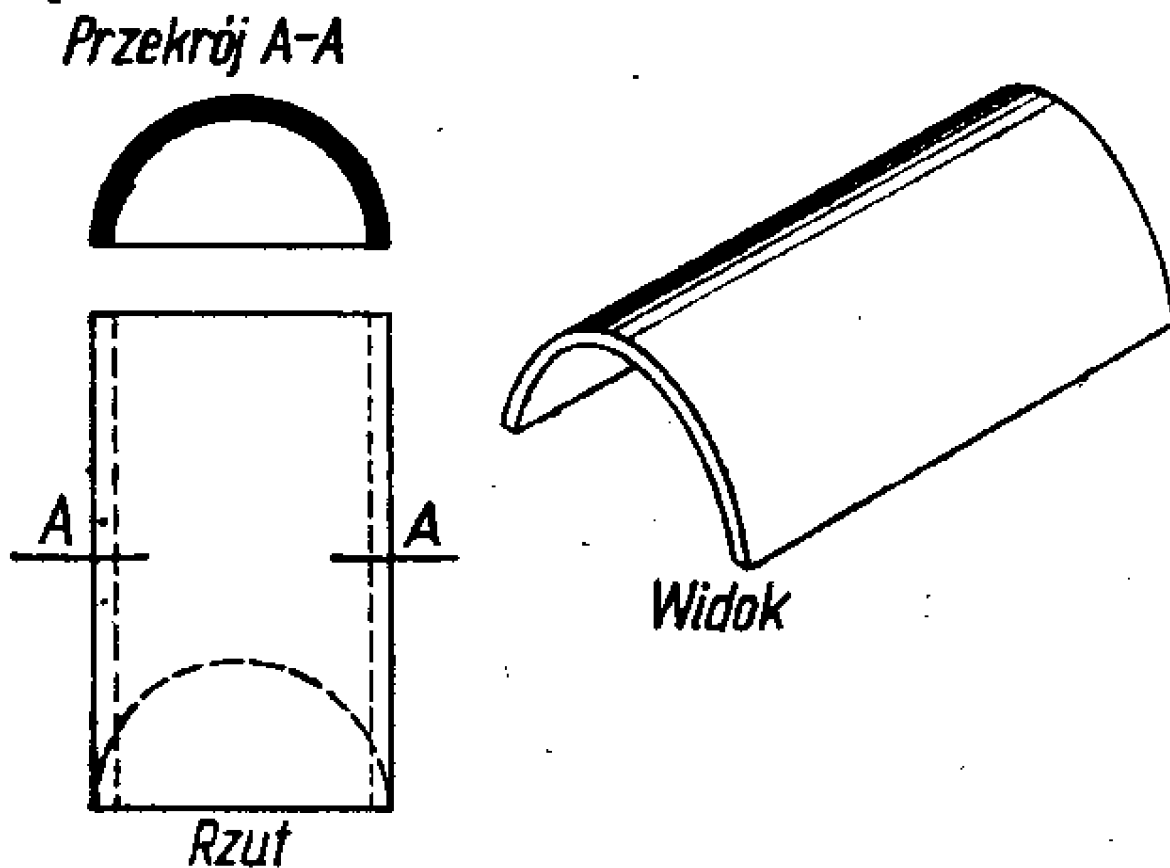
Źródło: J.B. Michałowski
Formy klasyczne w architekturze, 1952

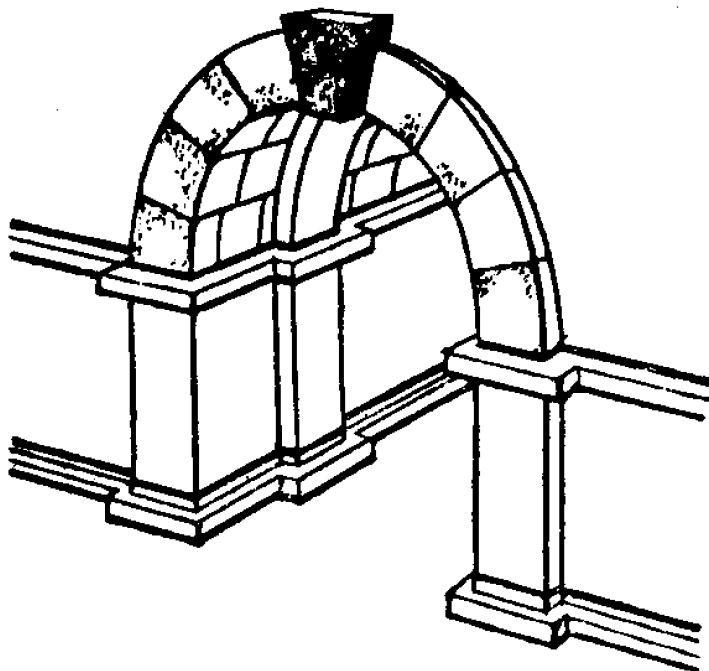
Arkady
na impostach -
piętrzenie
porządków

Koloseum
w Rzymie

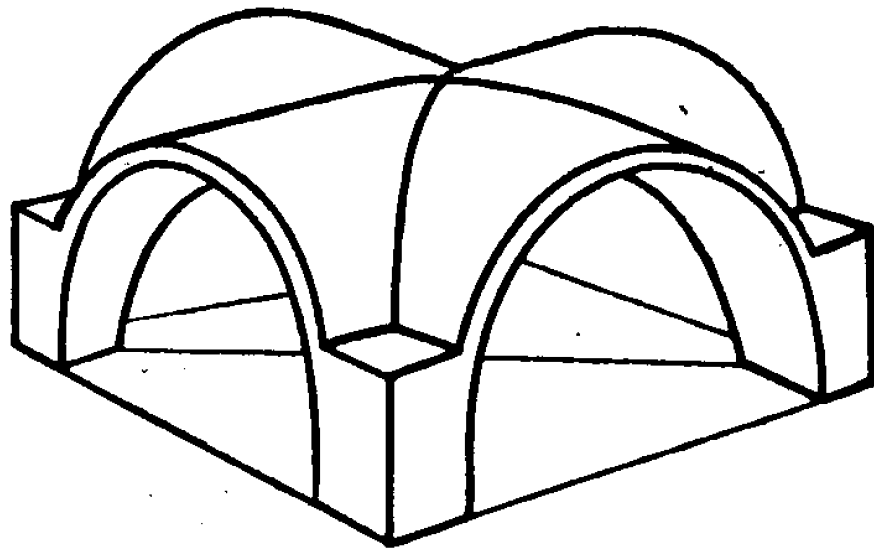

Rys. 5-2. Sklepienie kolebkowe

Źródła: E. Charytonow *Zarys Historii architektury*, 1963 r.
Z. Mączyński *Elementy i detale architektoniczne w rozwoju historycznym*, 1956 r.

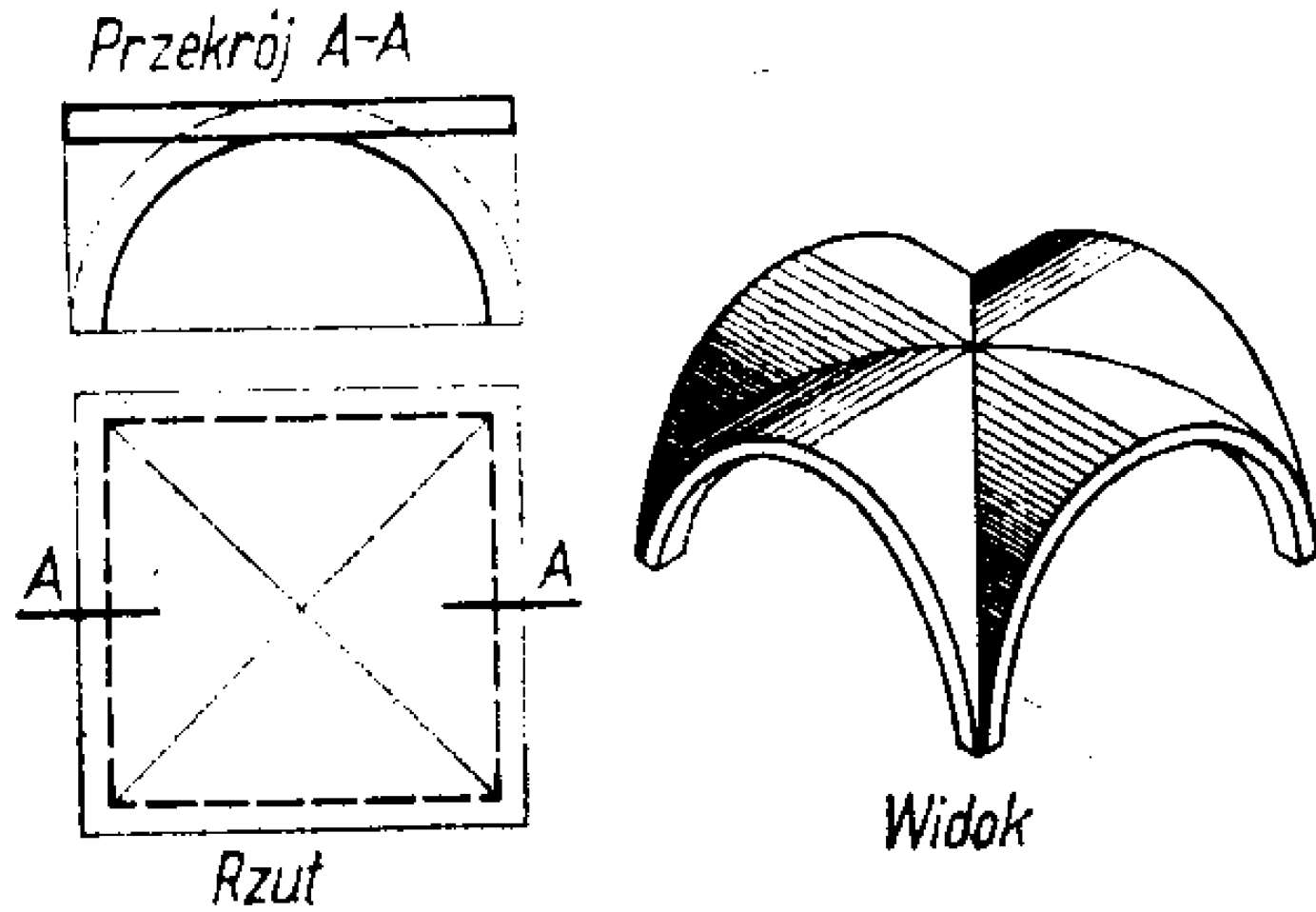

Sklepienie kolebkowe

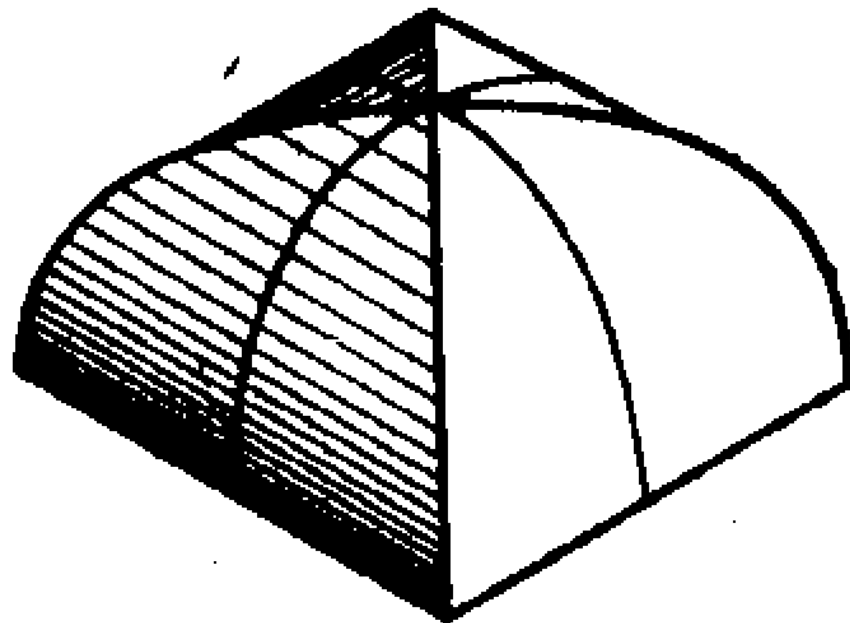
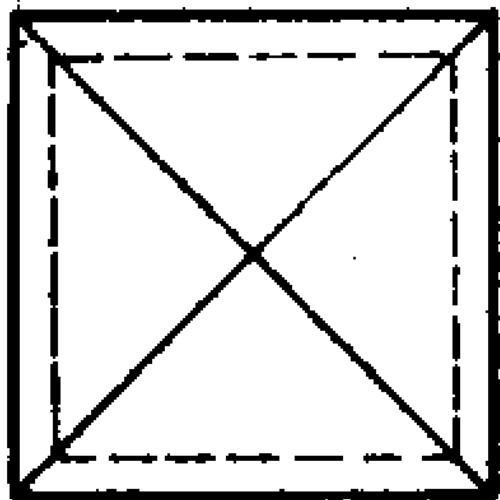
Sklepienie krzyżowe

Źródła: K. Bandtke, S. Czaja *Wiadomości o sztuce*, 1975 r.

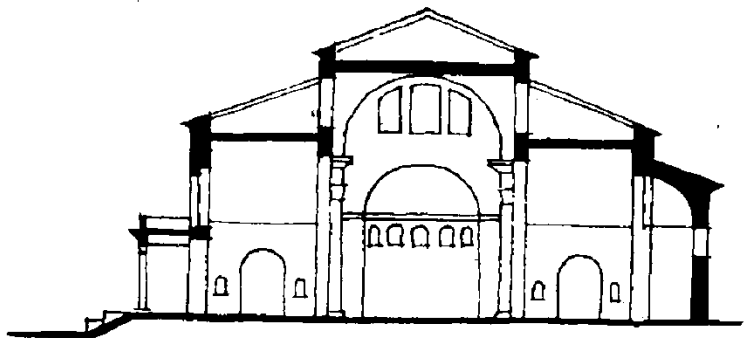
Rys. 5-3. Sklepienie krzyżowe

Źródła: K. E. Charytonow *Zarys Historii architektury*, 1963 r

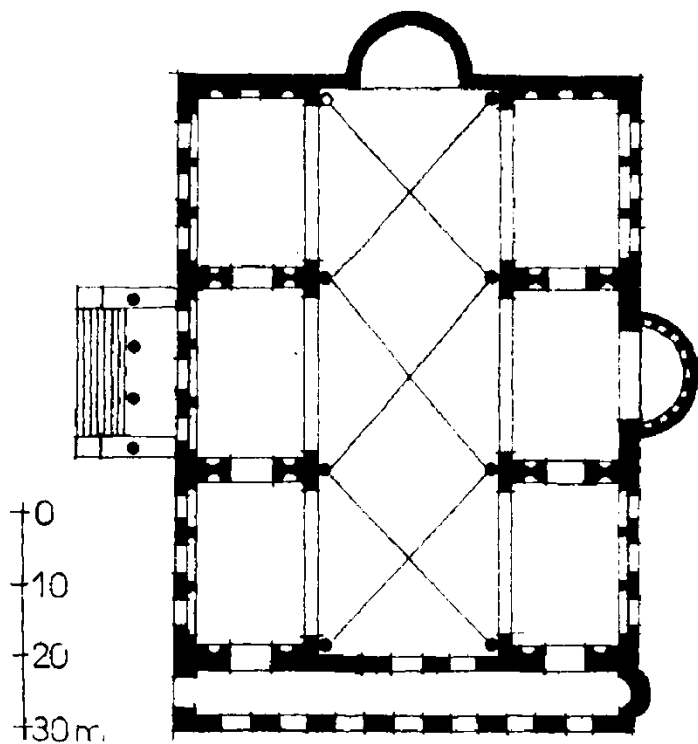

Rys. 5-4. Sklepienie klasztorne

Źródło: E. Charytonow Zarys Historii architektury, 1963 r

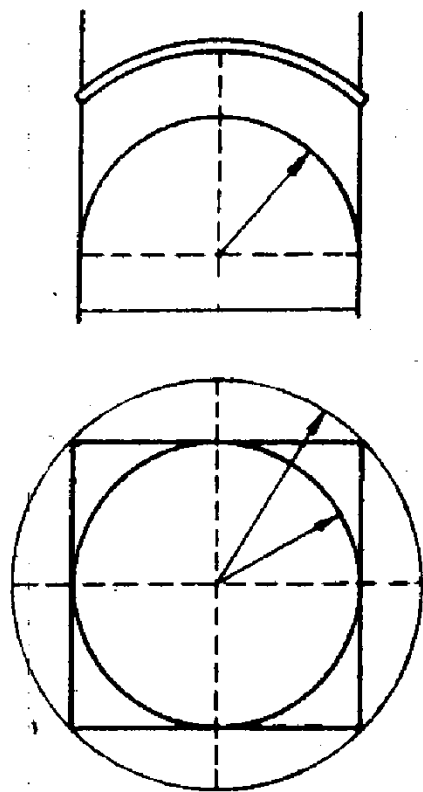

Rzym. Bazylika Maksencjusza

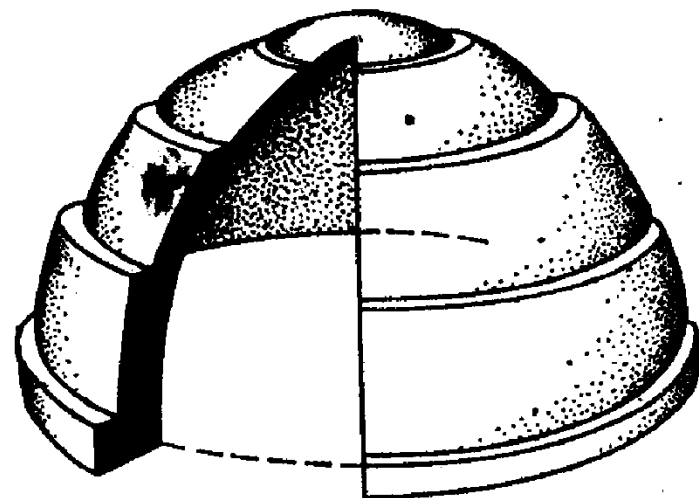
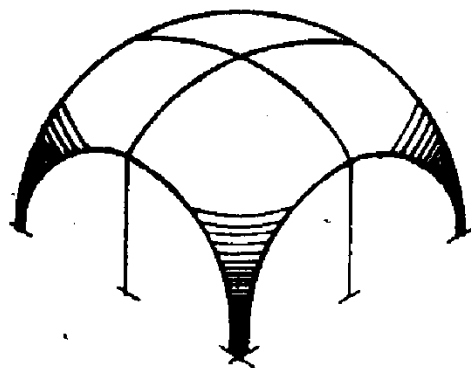

*Źródło:
M. Buchner, A. Buchner, J. Laube
Zarys projektowania
i historii architektury, 1976*

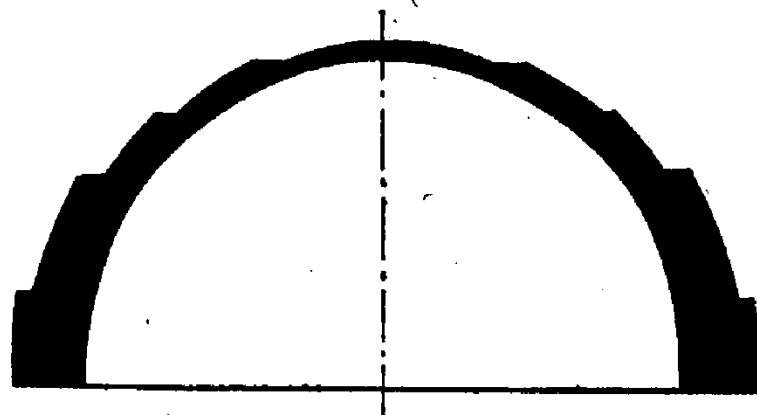

Rys. 5-5. Sklepienie żaglowe

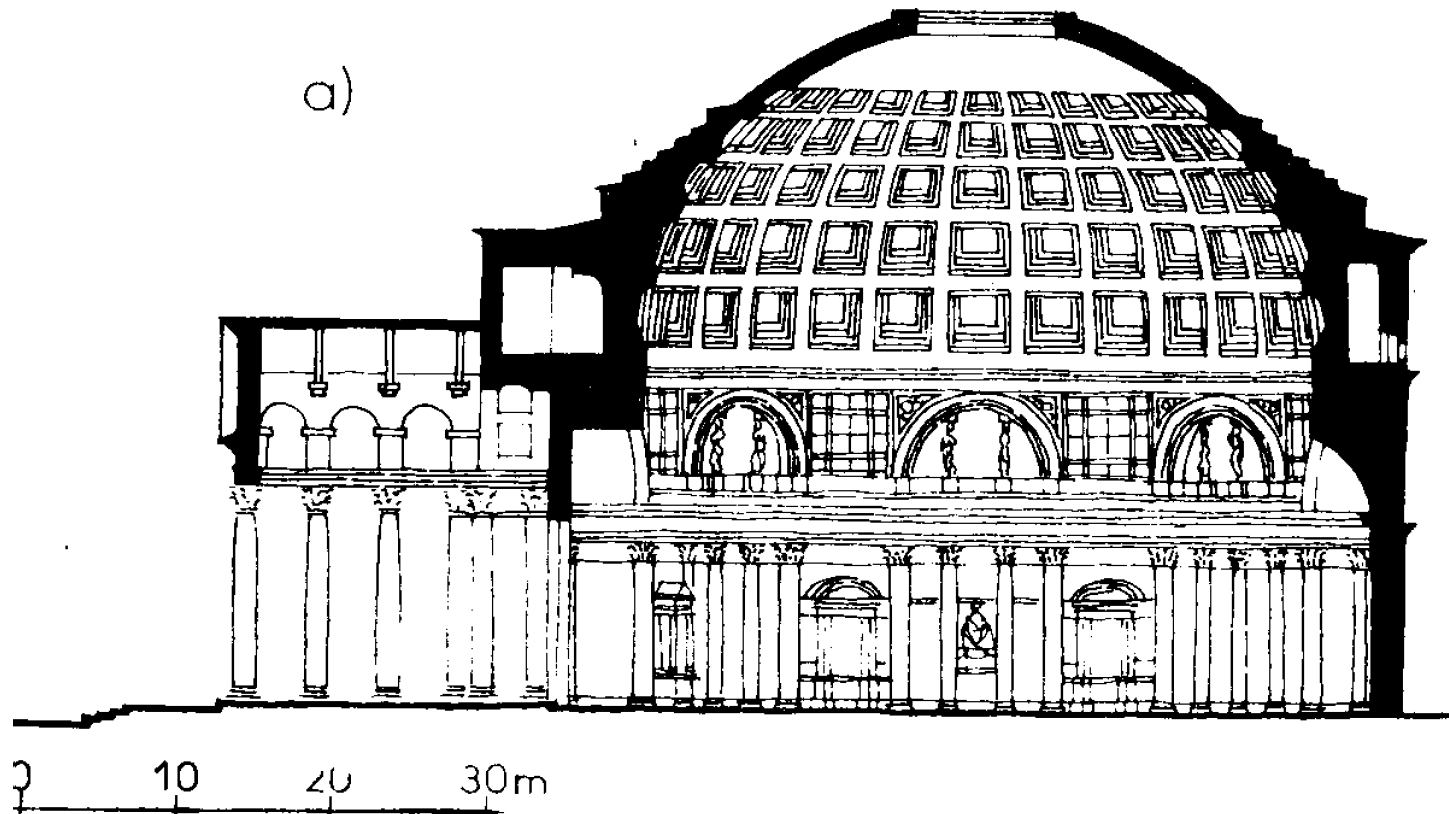

Rys. 5-6. Sklepienie półkolistе — kopuła rzymska

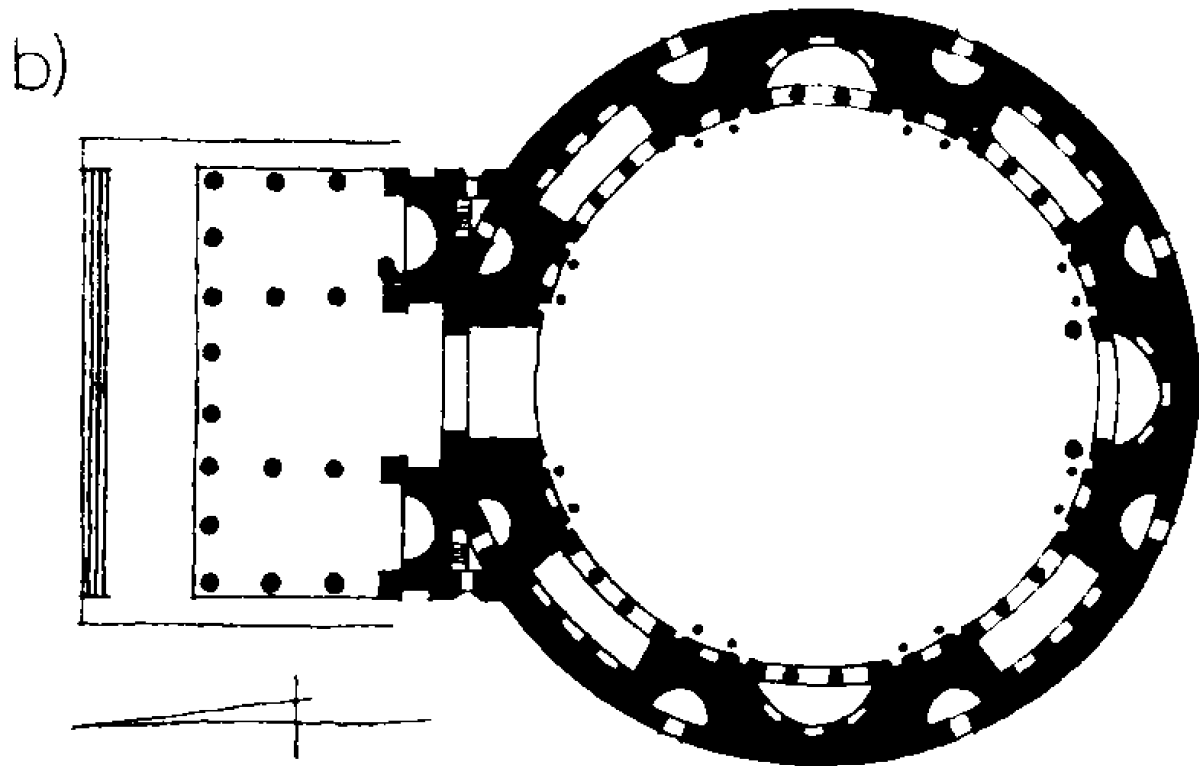
Źródło: E. Charytonow *Zarys Historii architektury*, 1963 r

Rzym. Panteon

Źródło: M. Buchner, A. Buchner, J. Laube
Zarys projektowania i historii architektury, 1976

Rzym. Panteon

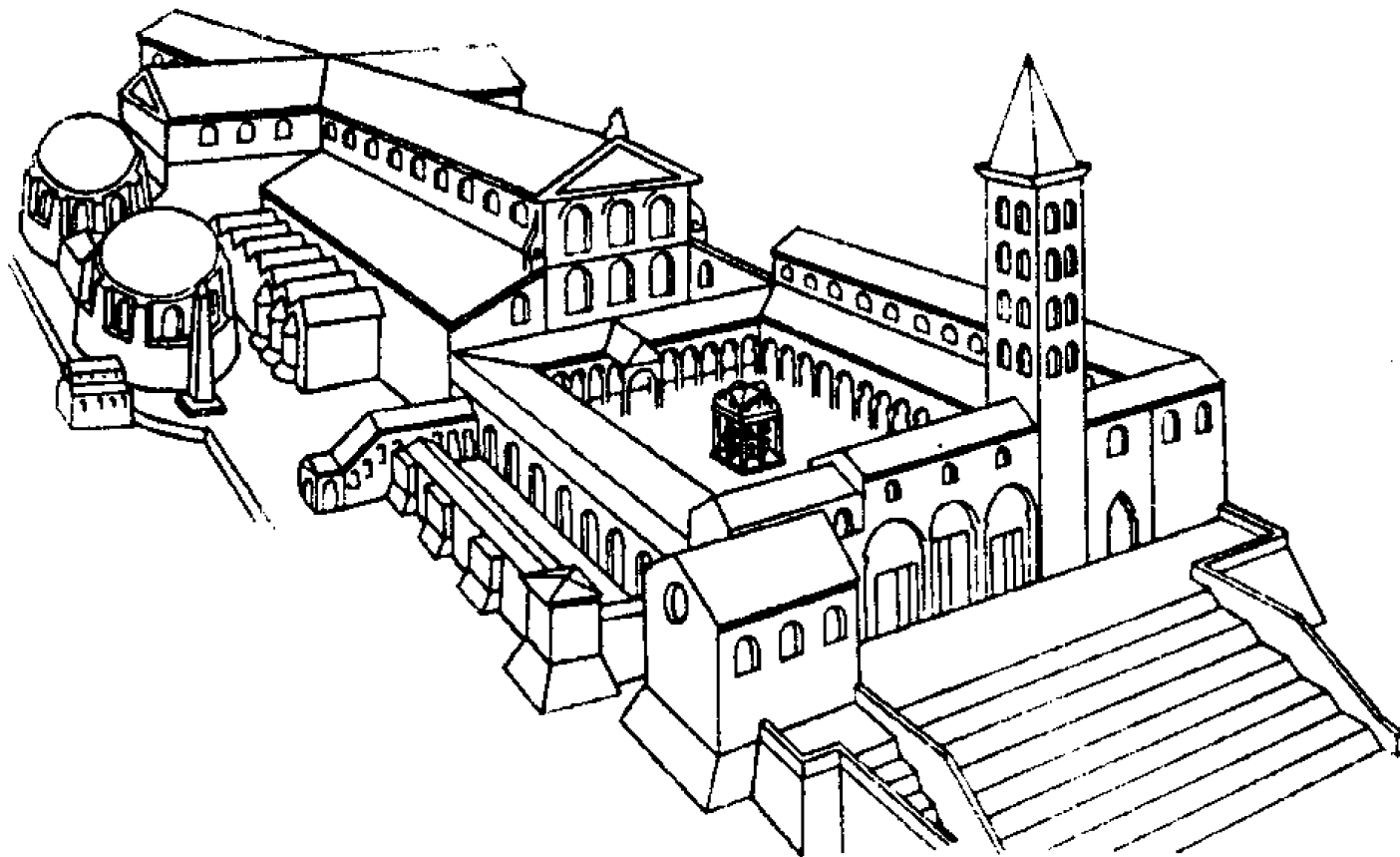
0 10 20 30 40 50m

A horizontal scale bar with tick marks at 0, 10, 20, 30, 40, and 50 meters. The unit 'm' is at the end.

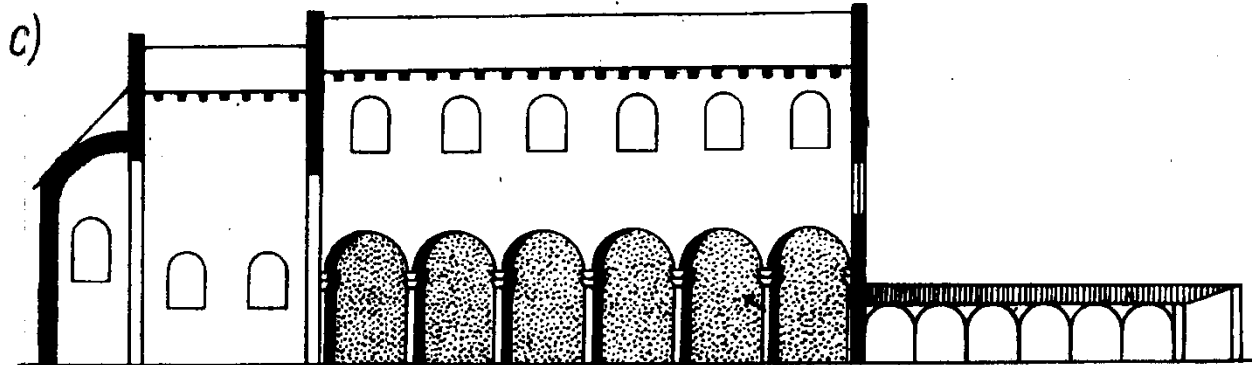
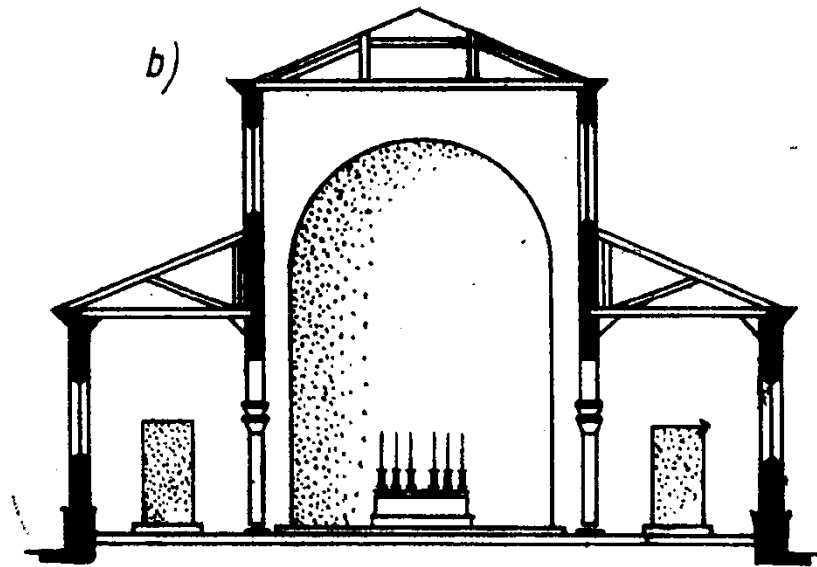
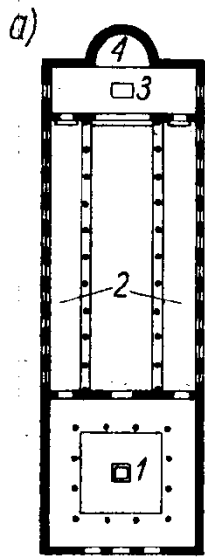
Zarys projektowania i historii architektury, 1976

Architektura starochrześcijańska

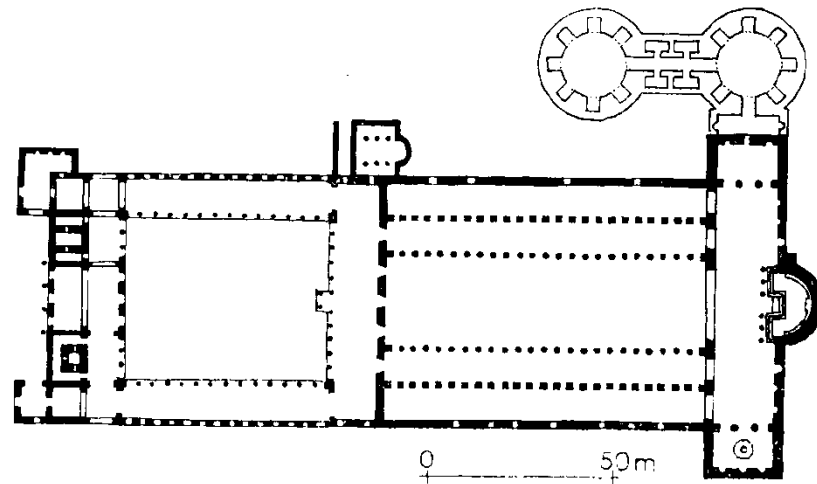
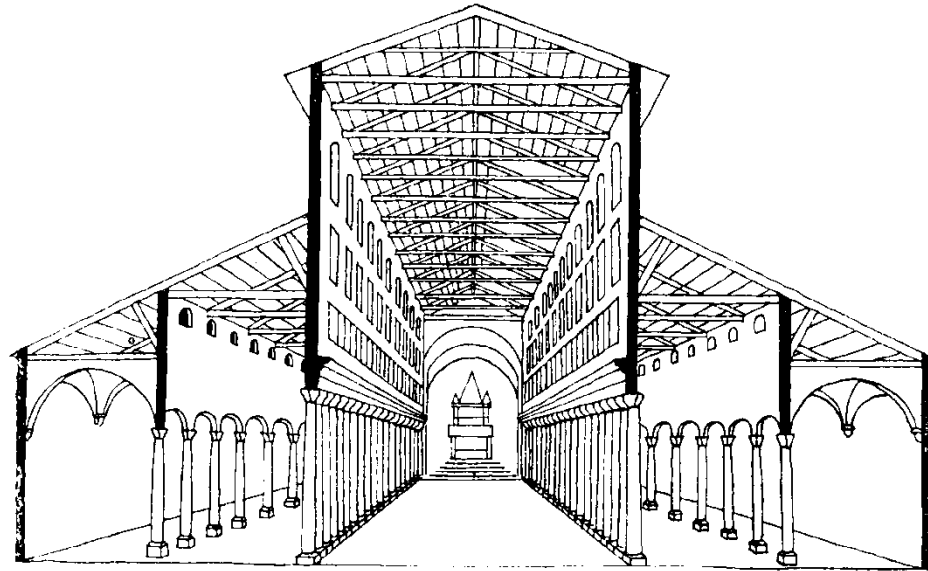
Bazylika starochrześcijańska

Bazylika starochrześcijańska

Bazylika starochrześcijańska (Św. Piotra)

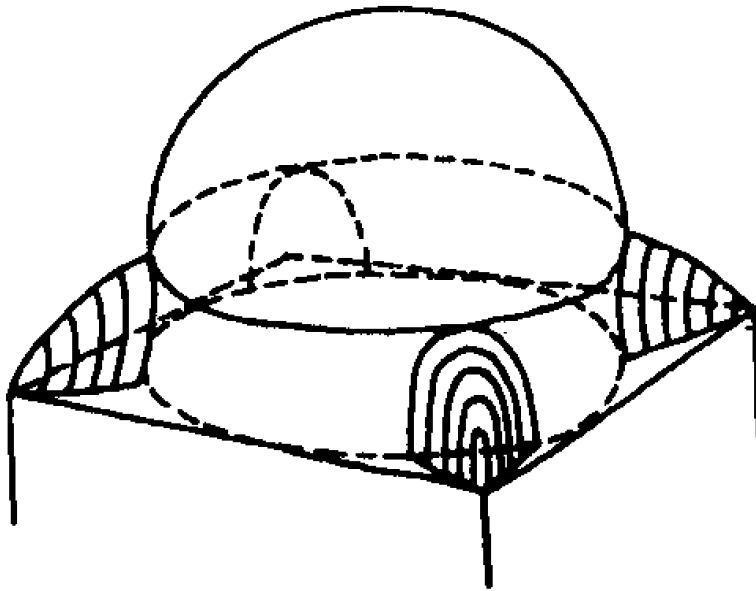

Architektura bizantyjska

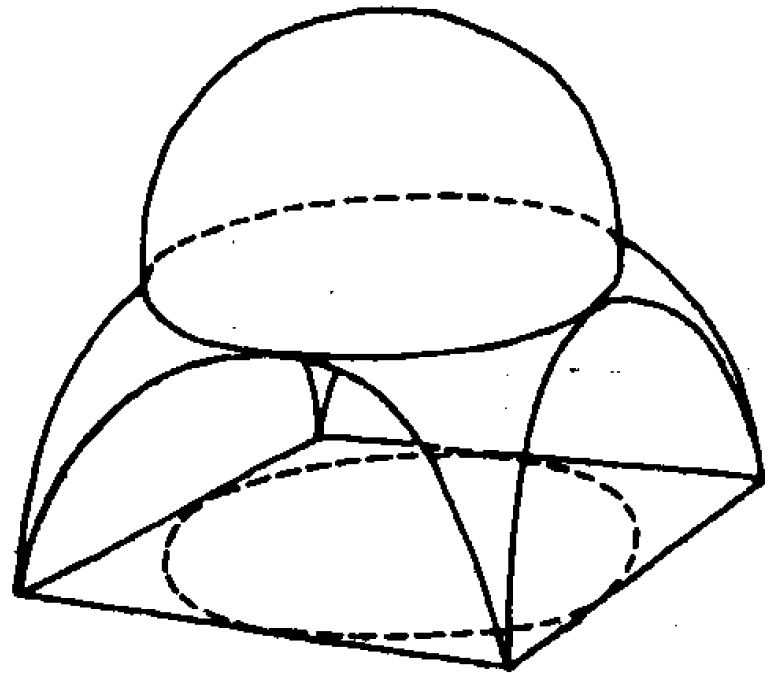

Kopuła: a) na trompach, b) na żagielkach

a)

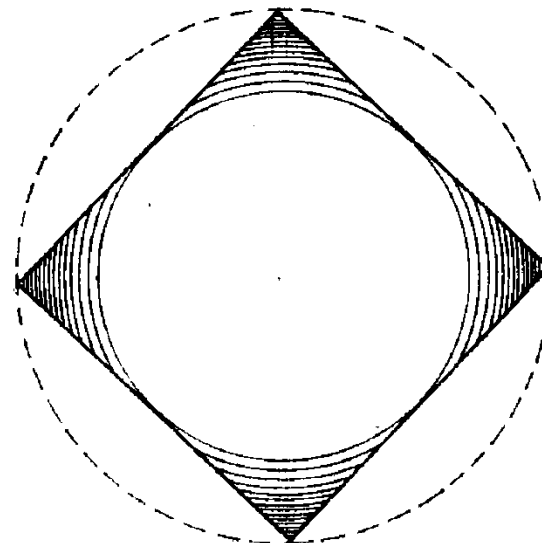
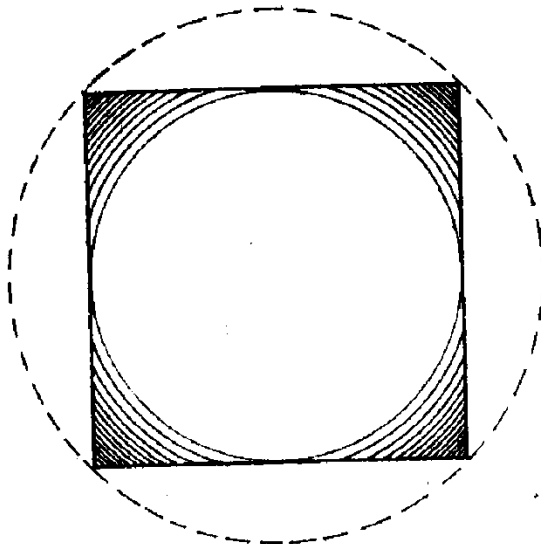
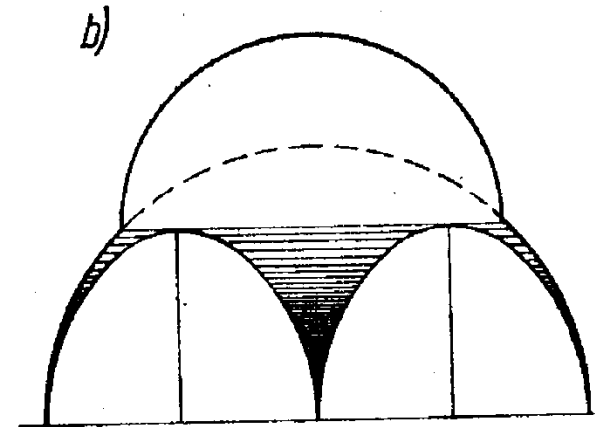
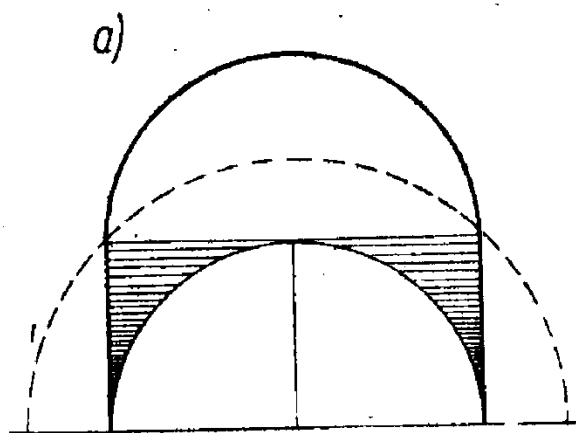

b)

*Źródło: M. Buchner, A. Buchner, J. Laube
Zarys projektowania i historii architektury, 1976*

Schemat konstrukcji kopuły bizantyjskiej na żagielkach

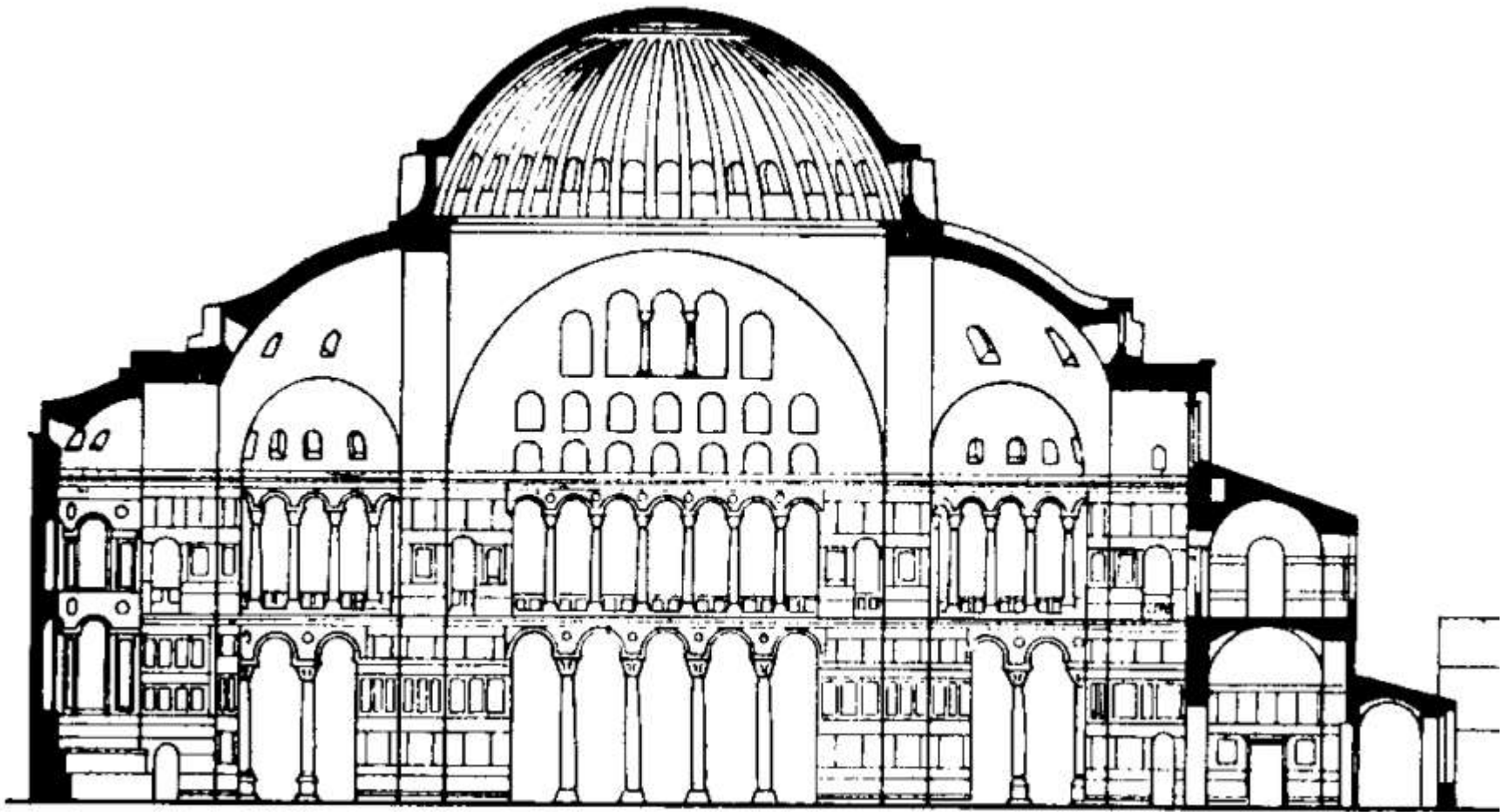

Kopuła na żagielkach – d. cerkiew w Szlachtowej

Architektura bizantyjska

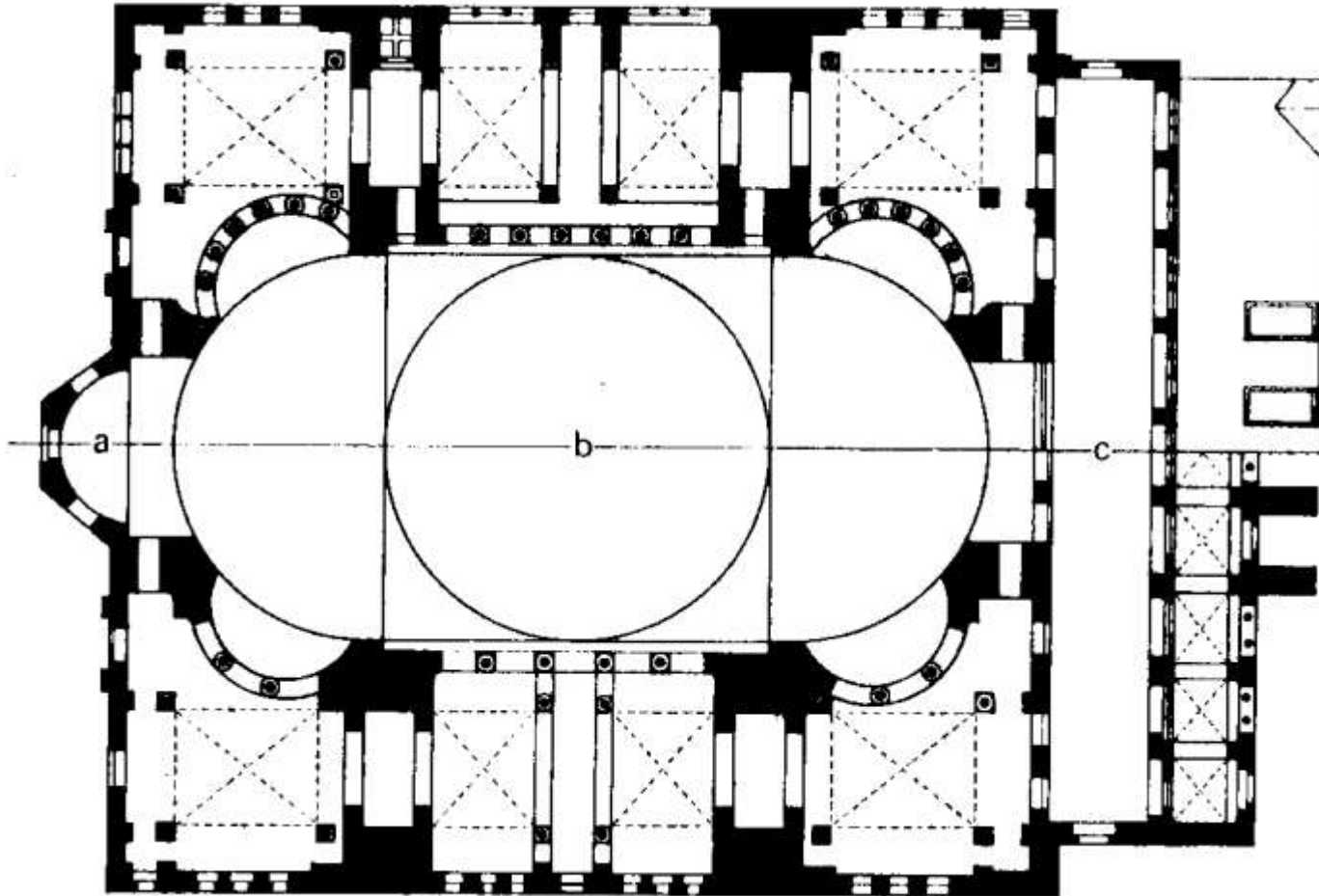
Konstantynopol - Hagia Sofia

Źródło: J. Kłpsońska, *Sztuka bizantyńska*, 1975

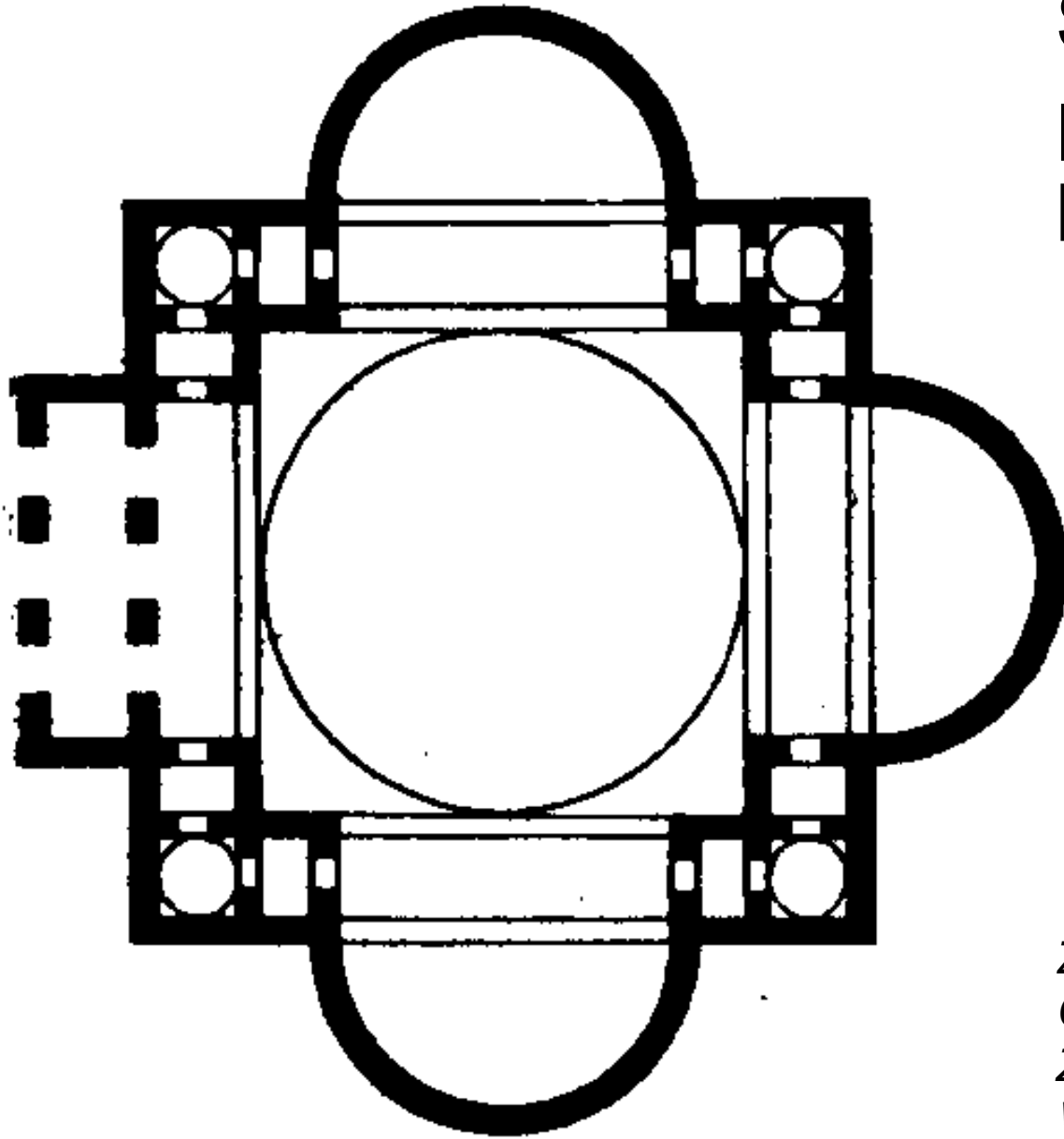
Architektura bizantyjska

Konstantynopol - Hagia Sofia

Źródło: J. Kłpsońska, *Sztuka bizantyńska*, 1975

Schematyczny plan kościoła bizantyjskiego

Źródło:
Charytonow,
Zarys historii architektury,
WSiP 1981

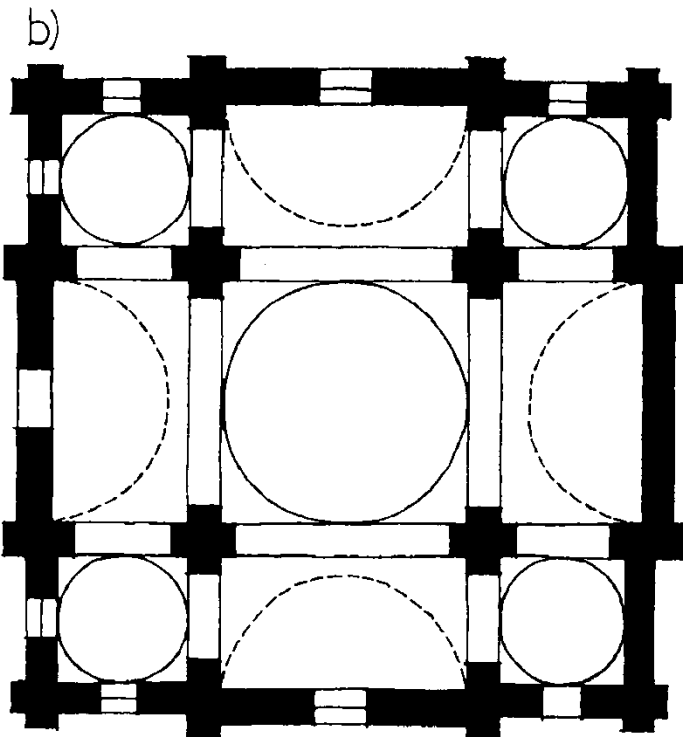
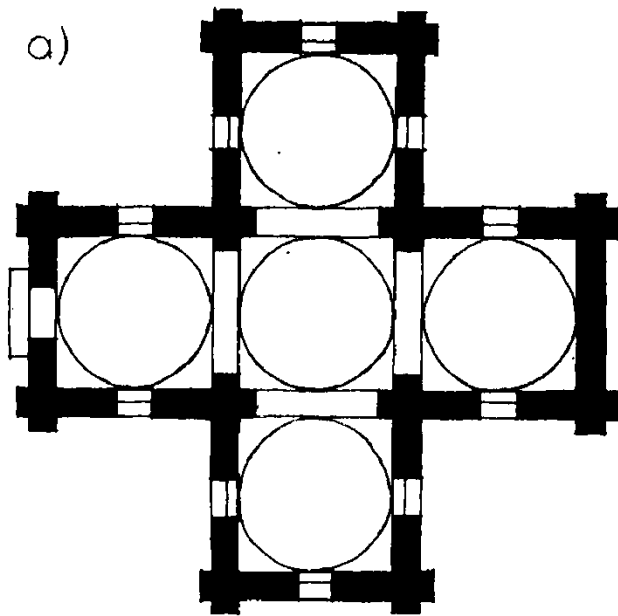
Bizantyjskie układy pięciokopułowe

Kopuły na osiach:

a) głównych

b) przekątniowych

Źródło: M. Buchner, A. Buchner, J. Laube
Zarys projektowania i historii architektury, 1976

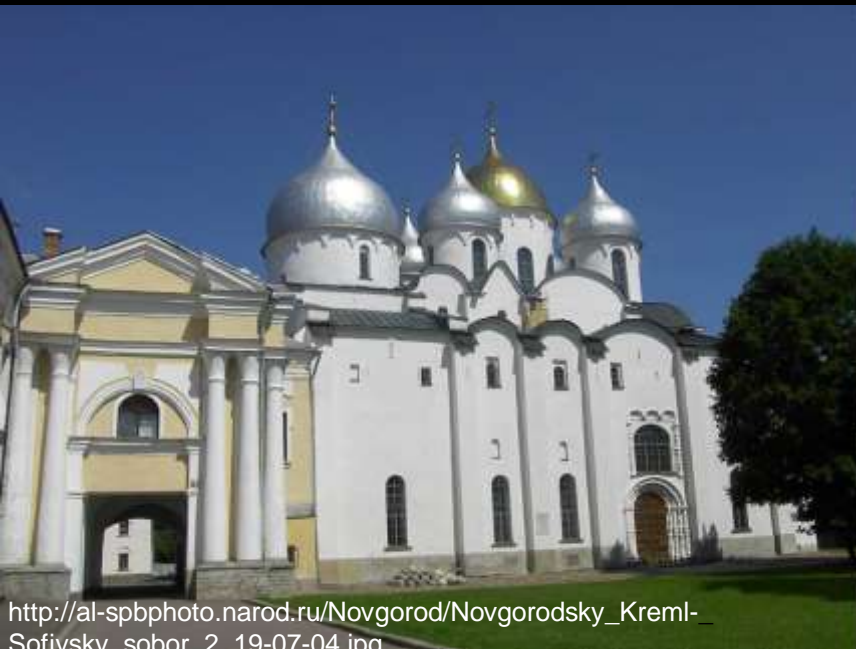
Schemat bizantyjski

Sobór
prawosławny
(katedra)
w Warszawie

Schemat bizantyjski – sobory i cerkwie

<http://mw2.google.com/mw-panoramio/photos/medium/3349124.jpg>

http://al-spbphoto.narod.ru/Novgorod/Novgorodsky_Kreml-Sofiysky_sobor_2_19-07-04.jpg

Schemat bizantyjski

Cerkiew w Szlachtowej

Cerkwie drewniane – schematy bizantyjskie uproszczone do 3 członów

Pogorzańskie:

Zachodniółemkowskie

Ulucz

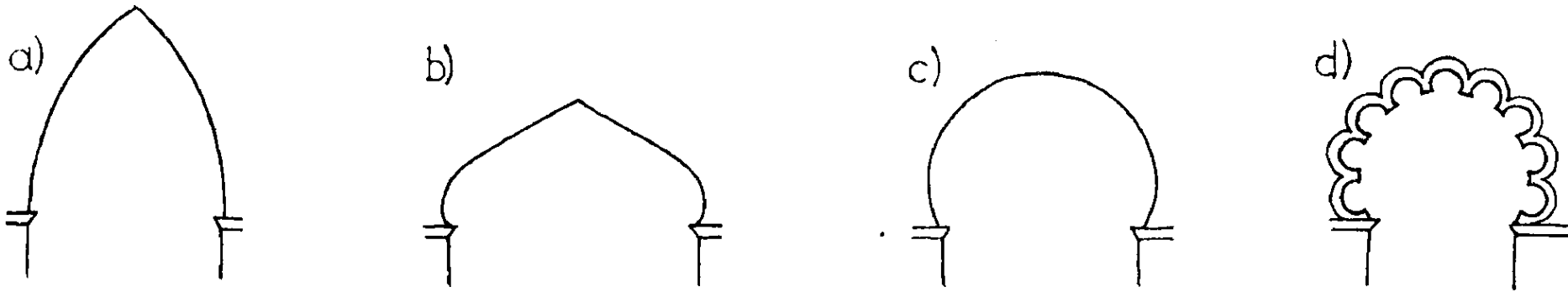

Z Grąziowej
(Skansen
w Sanoku)

Architektura islamu

Architektura Islamu

Łuki:

a) ostry, b) krokiewkowy, c) podkowiasty, d) wielokolisty

Źródło: Źródło: E. Charytonow Zarys Historii architektury, 1963 r.

